

Groepsleraar 12+

Een verkennend onderzoek naar
de meerwaarde

- EINDRAPPORT -

Auteurs

Denise Bijman
Benjamin Bremer
Johan Coenen
Kaya Noll
Jos Lubberman

Amsterdam, 25 maart 2024
Publicatienr. 23036

© 2024 Regioplan, in opdracht van het ministerie van OCW

Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan. Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Achtergrond en onderzoeksvragen	1
1.2	Onderzoeksaanpak	3
1.3	Leeswijzer	4
2	Praktijkonderwijs	6
2.1	Inleiding	6
2.2	Opleidingsachtergronden groepsleraren	6
2.3	Inzet groepsleraren	6
2.4	Kennis en vaardigheden	7
2.5	Effecten van groepsleraren	8
2.6	Opleiden van groepsleraren	9
2.7	Conclusies	9
3	Voortgezet speciaal onderwijs	12
3.1	Inleiding	12
3.2	Opleidingsachtergronden groepsleraren	12
3.3	Inzet groepsleraren	13
3.4	Kennis en vaardigheden	13
3.5	Effecten van groepsleraren	15
3.6	Opleiden van groepsleraren en praktische uitdagingen in het aannamebeleid	15
3.7	Conclusies	16
4	Vmbo	19
4.1	Inleiding	19
4.2	Inzet groepsleraren (rollen en taken)	19
4.3	Kennis en vaardigheden	20
4.4	Ervaringen met opscholingstrajecten	22
4.5	Geschiktheid andere opleidingsachtergronden	22
4.6	Effecten van groepsleraren	23
4.7	Eisen voor en het opleiden van groepsleraren	25
4.8	Conclusies	26
5	Mbo	29
5.1	Inleiding	29
5.2	Groepsleraar in de mbo-context	29
5.3	Inzet groepsleraren en pabo-afgestudeerden (rollen en taken)	29
5.4	Kennis en vaardigheden	30
5.5	Geschiktheid andere opleidingsachtergronden	32
5.6	Effecten van groepsleraren en pabo-afgestudeerden	33
5.7	Bekwaamheidseisen voor en het opleiden van groepsleraren	34
5.8	Conclusies	35
6	Bevindingen werksessie	38
6.1	Inleiding	38
6.2	Bevindingen	38
7	Conclusies	41
8	Aanbevelingen	46
	Bijlage 1 – Bronnen	48
	Bijlage 2 – Overzicht respondenten	49
	Bijlage 3 – Interviewleidraden	50

Inleiding

1

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en onderzoeksvragen

Aanleiding voor het onderzoek

Het ministerie van OCW signaleert een behoefte aan een groepsleraar die wordt opgeleid voor specifieke groepen 12-plussers in het praktijkonderwijs (pro), voortgezet speciaal onderwijs (vso), voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo).

In de huidige situatie, weergegeven in het onderstaande schema¹, zijn er verschillende routes die leiden tot bevoegdheid, bekwaamheid en/of benoembaarheid om verschillende groepen 12-plussers te doceren. Leraren met een pabo-diploma kunnen 12-plussers onderwijzen in het pro of vso en met aanvullende certificaten en getuigschriften in de onderbouw van het vmbo basis/kader en mbo.

Opleiding	Werkzaam in:
Pabo (behaald op of na 1 augustus 2006)	<ul style="list-style-type: none"> - basisonderwijs - speciaal basisonderwijs (sbo) - (vakken in het) praktijkonderwijs (pro) - voortgezet speciaal onderwijs (vso)
Pabo plus opscholingstraject certificaat 'Groepsleerkracht onderbouw vmbo basis/kader'	<ul style="list-style-type: none"> - alle bovenstaande - (vakken in de) onderbouw vmbo basis en kader
Andere opleiding (bijvoorbeeld pabo) i.c.m. pedagogisch-didactisch getuigschrift (PDG) en geschiktheidsverklaring	<ul style="list-style-type: none"> - mbo
Lerarenopleiding tweedegraads	<ul style="list-style-type: none"> - pro - vmbo - onderbouw havo en het vwo - mbo - vso
Lerarenopleiding eerstegraads	<ul style="list-style-type: none"> - alle bovenstaande - bovenbouw havo en vwo

De pabo leidt op tot groepsleerkracht. Dit in tegenstelling tot eerste- en tweedegraads lerarenopleidingen, die veelal opleiden tot vakdocent in een specifiek vak. Een groepsleerkracht is een vaste leerkracht voor een klas of groep, die alle of de meeste vakken onderwijst, terwijl een vakleerkracht hetzelfde vak doceert aan meerdere groepen leerlingen of studenten. Uit recent onderzoek blijkt dat er behoefte is aan een groepsleraar die specifiek is opgeleid om bepaalde groepen leerlingen in het vso (dagbesteding en arbeidsmarkt), praktijkonderwijs, vo (kader en basis) en studenten in het mbo (entree en niveau 2) te doceren.² Het was een vraag die ook tijdens de sessies voor het onderzoek naar toekomstscenarios's van bevoegdheden vo³ regelmatig naar voren kwam.

In het pro en vso doceren momenteel vooral leraren met een pabo-achtergrond, maar zij vinden dat er op de pabo onvoldoende focus is op de vo-context om in het pro en vso les te kunnen geven. Uit een enquête onder pro- en vso-leraren blijkt dat meer dan de helft van de leraren vindt dat de pabo onvoldoende voorbereidt op het werken met deze doelgroep.⁴ Dit komt doordat de pabo zich richt op het les-

¹ Het overzicht is versimpeld om alleen de opleidingsroutes en onderwijssectoren weer te geven die relevant zijn bij dit vraagstuk.

² Jansma, M. (2021). *Bevoegdheden en het opleiden van leraren: Uitgangspunten en oplossingsrichtingen voor po, so, vo en mbo*. Utrecht: AOb, CNV Onderwijs, FvOv, SPV, Lerarencollectief, & BVMBBO.

³ Lubberman, J., Medendorp, L., Rutten, M., Woertman, E., Dekker, B., Balicki, S., & Cörvers, F. (2020). *Naar een stelsel met toekomst: Bouwstenen voor een toekomstbestendig bevoegdhedenstelsel voortgezet onderwijs* Amsterdam: RegioPlan/ECBO/ROA.

⁴ Jansma, M. (2020). *Leraren over het bevoegdhedenstelsel. Onderzoek onder leraren in het po, so, vo en mbo over bevoegdheden*. Utrecht: AOb, CNV Onderwijs, FvOv, FNV en Platform VVVO.

geven aan kinderen tussen de vier en twaalf jaar en leerlingen in het pro en vso buiten deze leeftijdscategorie vallen. Leraren vinden dat het opleiden tot lesgeven in het vso en pro zou moeten plaatsvinden in de context van het vo in plaats van het po.⁵

Eerder onderzoek toonde aan dat leraren met een pabo-achtergrond die lesgeven op het vmbo kader en basis een grote meerwaarde hebben. Hun pedagogische en didactische vaardigheden sluiten goed aan op de individuele behoeften van leerlingen in dit deel van het vmbo, zeker wanneer het gaat om leerlingen met leerachterstanden en een achterblijvende sociaal-emotionele ontwikkeling. Deze meerwaarde heeft zich in 2019 vertaald in een opscholingstraject⁶ waarin leraren met een pabo-achtergrond het certificaat 'Groepsleerkracht onderbouw vmbo basis/kader' kunnen behalen om specifiek aan deze groep 12-plussers les te geven. De behoefte in het vmbo aan dergelijke groepsdocenten met een pabo-achtergrond is blijvend aanwezig.⁷

Ook in het mbo (entree en niveau 2) is er behoefte aan groepsleerkrachten met sterke pedagogisch-didactische vaardigheden. Mbo-studenten zijn, zeker in de entreeopleidingen, een kwetsbare groep. Zij kunnen veel baat hebben bij een groepsleerkracht die breed is opgeleid, sterk pedagogisch onderlegd is en een vertrouwensband kan opbouwen met de student. Momenteel ervaren mbo-docenten (zowel degenen die een eerste- of tweedegraadslerarenopleiding hebben als pabo-geschoolden met een PDG) dat hun opleiding hun onvoldoende bagage heeft gegeven om deze groep te onderwijzen.⁸ Docenten vinden ook dat in de PDG-route onvoldoende aandacht is voor vakdidactiek, agogiek, begeleiding naar een vervolgopleiding en uitstroom naar de arbeidsmarkt.⁹

Doel en onderzoeksvragen

Het ministerie van OCW wil graag in beeld brengen wat de meerwaarde is van een sterk pedagogisch-didactische groepsleraar voor delen van het pro, vso, vmbo en mbo. Daarom hebben RegioPlan en ECBO hier onderzoek naar gedaan, waarvan dit rapport het resultaat is. Dit verkennend onderzoek is kwalitatief en inventariserend van aard.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt: *“Wat is de meerwaarde van sterk pedagogisch-didactische (groeps)leraren voor 12-plussers in delen van het voortgezet onderwijs, vso, pro en mbo?”*.

In het onderzoek focussen we ons specifiek op de volgende sectoren:

- praktijkonderwijs (pro);
- voortgezet speciaal onderwijs (vso);
- vmbo onderbouw basis/kader;
- mbo niveau 1 en 2.

Voor het onderzoek zijn de volgende deelvragen opgesteld:

Kennis en vaardigheden

1. Welke kennis en vaardigheden zijn essentieel om goed les te kunnen geven aan deze groepen 12-plussers? Denk aan pedagogisch-didactische, doelgroepspecifieke en vakinhoudelijke kennis en vaardigheden.

Rolafbakening en opleiding

⁵ Behalve de context waarin de opleiding wordt gegeven, is het momenteel ook zo dat wat betreft wetgeving en cao het vso onder het po valt. Het pro valt wel onder het vo. In het regeerakkoord van 2022 is voorgenomen het vso zo snel mogelijk onder te brengen bij het vo. Dit wordt momenteel verkend.

⁶ Slob, A. (2019, februari 12). Wijziging van de Beleidsregel ontheffing benoembaarheidsvereisten en bekwaamheidskenning vo [Staatscourant 2019, 8988] en Slob, A. (2019, februari 20). Besluit ontheffing gecertificeerde pabo-ge diplomeerden voor de onderbouw vmbo basis en kader [Staatscourant 2019, 8999].

⁷ Jansma, M. (2020). *Leraren over het bevoegdheidsstelsel. Onderzoek onder leraren in het po, so, vo en mbo over bevoegdheden*. Utrecht: AOb, CNV Onderwijs, FvOv, FNV en Platform VVVO.

⁸ Jansma, M. (2020). *Leraren over het bevoegdheidsstelsel. Onderzoek onder leraren in het po, so, vo en mbo over bevoegdheden*. Utrecht: AOb, CNV Onderwijs, FvOv, FNV en Platform VVVO.

⁹ Jansma, M. (2021). *Bevoegdheden en het opleiden van leraren: Uitgangspunten en oplossingsrichtingen voor po, so, vo en mbo*. Utrecht: AOb, CNV Onderwijs, FvOv, SPV, Lerarencollectief, & BVMBBO.

- 2.a. In hoeverre kunnen andere professionals met bijvoorbeeld een achtergrond in omgangskunde, pedagogiek en psychologie worden opgeleid tot een geschikte groepsleraar?
- 2.b. Welke extra competenties en kennis moeten zij verwerven?
- 2.c. Wat is het beroepsbeeld groepsleraar vanuit verschillende perspectieven (stakeholders, de mbo docent, de groepsleraar)?
3. Waar kan de groepsleraar wel worden ingezet, waar niet, en onder welke voorwaarden? Hoe verhoudt de inzet van de groepsleraar zich tot de inzet van vakdocenten/beroepsgerichte leraren? Zijn er beperkingen met betrekking tot beroepsgerichte delen van het onderwijs? En wat betekent dit alles voor de inzet van vakdocenten en bekwaamheidseisen?
4. Wat leren we van het opscholingstraject 'Groepsleerkracht onderbouw vmbo basis/kader'?
5. Waar zitten gaten en overlap bij de verschillende opleidingen (bijvoorbeeld omgangskunde en pedagogiek) en het opscholingstraject 'Groepsleerkracht onderbouw vmbo basis/kader', als het gaat om de benodigde competenties die groepsleraren 12+ zouden moeten hebben?

Kansen en risico's

6. Gaat het opleiden/inzetten van dit type docenten ten koste van andere aspecten van het onderwijs (zoals de vakinhoud en/of de kwaliteit van het onderwijs)?
7. Wat zijn de gevolgen van een functie als groepsleraar voor de inzet van andere docenten en de formatie?
8. Wat betekent de inzet van groepsleraren 12+ voor de doorlopende lijn van de opleiding, inductie en verdere professionalisering van de docenten?

Effecten

9. Wat zijn de mogelijke effecten van een opleiding tot groepsleraar op het carrière- en loopbaanperspectief van deze leraren? Wat zijn de mogelijke effecten van een functie als groepsleraar op het HR-beleid van scholen?
10. Wat zijn de effecten van het breder inzetten van po-bevoegde leraren op beleid, praktijk en onderwijskwaliteit?
11. Om welke redenen maken pabo-opgeleide/po-bevoegde leraren de keuze om te werken in een andere sector dan het po?

1.2 Onderzoeksaanpak

Voor dit onderzoek hebben we verschillende activiteiten uitgevoerd:

Deskstudie

Er zijn verschillende documenten geanalyseerd, zoals documenten over het bevoegdheidstelsel, de beroepsbeelden, bekwaamheidseisen en bestaand onderzoek over de groepsleraar. Deze documenten zijn geanalyseerd, waarin de inhoud van de documenten eenduidig en systematisch geordend is per sector. Aan de hand van de onderzoeksvragen zijn de volgende onderdelen per document op een rij gezet: vereiste kennis en vaardigheden, inzet van groepsleraren, bekwaamheidseisen, opscholingstrajecten, effecten van de inzet van groepsleraren, en redenen voor leraren (uit het po) die de pabo-opleiding hebben gedaan om te kiezen voor een andere sector. De resultaten van de deskstudie zijn gebruikt voor het verdere onderzoek, en in het bijzonder bij het opstellen van de interviewleidraden. De bestudeerde bronnen zijn te vinden in bijlage 1.

Interviews met scholen, leraren en lerarenopleidingen

De tweede activiteit van het onderzoek betrof interviews met schooldirecteuren, leraren en betrokkenen van lerarenopleidingen. In totaal zijn 32 interviews gehouden. In bijlage 2 staat een overzicht van het aantal respondenten naar sector en type functie. In de interviews zijn de onder anderen de volgende onderwerpen aan bod gekomen: relevante kennis en vaardigheden, ontbrekende kennis en vaardigheden, inzet, rollen en taken van groepsleraren, ervaringen met groepsleraren in de praktijk, opleidingsachtergrond van groepsleraren, ervaringen met opscholingstrajecten, de geschiktheid van andere opleidingsachtergronden, de meerwaarde van groepsleraren voor de onderwijskwaliteit, de gevolgen van

groepsleraren voor de formatie, de effecten van groepsleraren op HR-beleid, inductie en professionalisering van groepsleraren, gevolgen voor opleiden en de bekwaamheidseisen, het carrièreperspectief van groepsleraren en in hoeverre groepsleraren kunnen bijdragen aan de bestrijding van het lerarentekort. De precieze onderwerpen verschillen per sector. De interviewleidraden zijn te vinden in bijlage 3.

Werksessie met lerarenopleidingen en onderzoekers

De derde activiteit van het onderzoek was een werksessie met drie betrokkenen van lerarenopleidingen en een hoogleraar. Twee personen waren al eerder geïnterviewd. In de werksessie zijn de resultaten uit de interviews en deskstudie teruggekoppeld en is daarover het gesprek aangegaan. In de werksessie is met name stilgestaan bij de vraag hoe en waar groepsleraren zouden moeten worden opgeleid. In bijlage 2 staat een overzicht van het aantal deelnemers en in bijlage 3 staat de gespreksleidraad.

Groepsgesprekken met scholen en leraren

Tot slot is per sector een groepsgesprek georganiseerd met schooldirecteuren en leraren. In totaal is met elf personen gesproken in vier groepsgesprekken, waarvan acht personen al eerder waren geïnterviewd. Dit waren voor een deel personen die al eerder zijn geïnterviewd. In de groepsgesprekken zijn de resultaten uit de interviews en deskstudie teruggekoppeld en is daarover het gesprek gevoerd. In de groepsgesprekken is met name stilgestaan bij de vraag wat de meerwaarde van groepsleraren is voor de onderwijskwaliteit, wat de gevolgen zijn voor de inzet van groepsleraren voor het HR-beleid en hoe deelnemers denken over bevoegdheden en het opleiden van groepsleraren. In bijlage 2 staat een overzicht van het aantal deelnemers per groepsgesprek en in bijlage 3 staat de gespreksleidraad.

1.3 Leeswijzer

Dit rapport is als volgt opgebouwd. In de eerste hoofdstukken volgen per sector de resultaten uit de interviews met leraren, directeuren en lerarenopleidingen. We gaan achtereenvolgens in op de sectoren praktijkonderwijs (hoofdstuk 2), voortgezet speciaal onderwijs (hoofdstuk 3), vmbo (hoofdstuk 4) en mbo (hoofdstuk 5). In hoofdstuk 6 staan vervolgens de resultaten uit de werksessie centraal. We eindigen in hoofdstuk 7 met onze conclusies waarin we antwoord geven op de onderzoeksvragen. Tot slot geven we nog een aantal aanbevelingen mee. Waar we in het rapport spreken over respondenten of geïnterviewden, bedoelen we leraren, schooldirecteuren en betrokkenen van lerarenopleidingen met wie is gesproken tijdens interviews of groepsgesprekken. Indien bepaalde input is gegeven door een specifieke doelgroep, wordt dit expliciet benoemd.

Praktijkonderwijs

2

2 Praktijkonderwijs

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan we stil bij de rol van groepsleraren in het praktijkonderwijs. We gaan achtereenvolgens in op de opleidingsachtergronden van groepsleraren (2.2), de inzet van groepsleraren in het praktijkonderwijs (2.3), belangrijke kennis en vaardigheden (2.4), de effecten van groepsleraren op de onderwijskwaliteit, de formatie en het lerarentekort (2.5) en het opleiden van groepsleraren (2.6). We eindigen met een korte conclusieparagraaf. Dit hoofdstuk is gebaseerd op de input uit de interviews met twee leraren en drie directeuren van praktijkscholen en een groeps gesprek met een directeur en een leraar. Waar we in dit hoofdstuk spreken over respondenten of geïnterviewden, bedoelen we leraren en directeuren van praktijkscholen met wie is gesproken tijdens interviews of het groeps gesprek. Indien bepaalde input is gegeven door een specifieke doelgroep, wordt dit expliciet benoemd.

2.2 Opleidingsachtergronden groepsleraren

De meeste groepsleraren in het praktijkonderwijs hebben volgens geïnterviewden een pabo-achtergrond. Zij hebben vaak al werkervaring opgedaan in het basisonderwijs of speciaal basisonderwijs voordat ze de overstap naar het praktijkonderwijs maken. Ook zijn er veel groepsleraren met een diploma van de opleiding omgangskunde. Andere achtergronden, zoals een tweedegraads lesbevoegdheid, komen minder vaak voor.

Pabo-opgeleide leraren zijn voor het praktijkonderwijs van meerwaarde omdat ze – volgens de respondenten – vooral erg sterk zijn in differentiëren. Ze kunnen goed de verschillen in een klas zien en daarop inspelen, bijvoorbeeld met het gebruik van verschillende werkvormen. Dat hebben ze volgens geïnterviewden voor op leraren met een eerstegraads of tweedegraads bevoegdheid. Een directeur vertelt:

“Pabo-opgeleide leraren kunnen goed in kaart brengen en zien wat leerlingen nodig hebben, ook op sociaal-emotioneel vlak”.

Daarnaast zijn ze ook sterk in klassenmanagement. Leraren met een achtergrond in de omgangskunde zijn volgens geïnterviewden juist weer sterk in het leggen van de relatie met leerlingen.

Volgens geïnterviewden zouden mensen met andere opleidingsachtergronden zoals psychologie of pedagogiek ook geschikt kunnen zijn om les te geven in het praktijkonderwijs, mits ze daarna wel nog een bevoegdheid halen. Het is volgens leraren en directeuren meer afhankelijk van de persoon of iemand geschikt is dan van een opleidingsachtergrond. Zo zegt een directeur:

“Het is vooral belangrijk dat zij goed met de doelgroep kunnen omgaan”.

2.3 Inzet groepsleraren

In het praktijkonderwijs is de inzet van groepsleraren voor de theoretische vakken erg gebruikelijk. Er wordt vrijwel niet gewerkt met vakleraren, met uitzondering van de praktijkvakken, zoals blijkt uit de diverse gesprekken die zijn gevoerd. Groepsleraren in het praktijkonderwijs hebben vaak een rol als mentor. Daarbij geven ze aan dezelfde groep leerlingen alle theorievakken zoals Nederlands, Engels, rekenen en burgerschap. Een directeur vertelt:

“De mentoren zien de leerlingen een significant deel van de week”.

Volgens geïnterviewden is dit ook belangrijk om een goede relatie op te bouwen met deze leerlingen. De praktijkvakken worden niet door groepsleraren gegeven maar door vakdocenten of leerwerkmeesters.

2.4 Kennis en vaardigheden

Vereiste kennis en vaardigheden

Om als groepsleraar te werken met leerlingen in het praktijkonderwijs is het volgens geïnterviewden belangrijk om de volgende kennis en vaardigheden te hebben:

Ten eerste zijn interpersoonlijke en communicatieve vaardigheden belangrijk. Je moet als leraar in staat zijn om een relatie op te bouwen met leerlingen. Een leraar beschrijft dit als volgt:

“Het contact met leerlingen moet natuurlijk zijn. Deze leerlingen zijn heel open en direct, dus is het belangrijk dat je zelf ook open en benaderbaar bent”.

Door een relatie op te bouwen met leerlingen, voelen zij zich gezien en gewaardeerd. Dat heeft deze doelgroep volgens geïnterviewden nodig. Daarbij is het belangrijk om oog te hebben voor het welzijn van leerlingen en hun talenten, maar ook voor hun thuissituatie. Andere interpersoonlijke en communicatieve vaardigheden die genoemd worden zijn: geduldig zijn, in staat zijn om duidelijkheid, structuur en rust te bieden en boven de leerlingen te staan.

Ten tweede wordt kennis van de doelgroep genoemd. Daarin gaat het om kennis over het moeilijk verstaanbare gedrag waar je mee te maken kunt krijgen. Geïnterviewden zeggen dat het belangrijk is dat je dat gedrag als leraar kunt lezen en dat je weet hoe je daarmee om moet gaan. Een directeur vertelt daarnaast:

“Het helpt als je kennis hebt van jeugdhulpverlening: waar kan ik terecht als er iets aan de hand is met mijn leerling?”.

Naast kennis over het gedrag van deze leerlingen is ook kennis over en ervaring met pubers belangrijk. Dat is volgens geïnterviewden toch een andere doelgroep dan bijvoorbeeld basisschoolleerlingen.

Ten derde is differentiëren een belangrijke vaardigheid voor groepsleraren in het praktijkonderwijs. Leerlingen in het praktijkonderwijs hebben verschillende niveaus en ook verschillende behoeften qua werkvormen. Geïnterviewden vertellen dat het belangrijk is om daar in je lessen op in te spelen. Daarnaast vertelt een leraar:

“Dit zijn kinderen met een licht verstandelijke beperking, een laag IQ. Je moet je lesgeven en taalgebruik daarop aanpassen”.

Om als leraar te kunnen differentiëren, is ook vakkennis van belang, met name voor kernvakken als taal en rekenen.

Missende kennis en vaardigheden

Geïnterviewde leraren en directeuren benadrukken dat het afhankelijk is van de ervaring van groepsleraren welke kennis en vaardigheden nog worden gemist. Dat hangt volgens hen wat minder af van de opleidingsachtergrond. Zo vertelt een schoolleider dat groepsleraren met een pabo-achtergrond, die werkervaring hebben in het speciaal basisonderwijs, vaak meer ervaring hebben met moeilijk verstaanbaar gedrag:

“Ze hebben meer kennis van de doelgroep, kunnen beter aansluiten bij de leerling (qua taalgebruik) en vinden daar makkelijker de verbinding mee”.

Niet alleen ervaring speelt een rol in de mate waarin kennis en vaardigheden ontbreken, dat is volgens geïnterviewden ook afhankelijk van talent, persoonskenmerken en de motivatie om les te willen geven aan deze doelgroep. De manier waarop een inductietraject wordt ingericht, is volgens directeuren echt maatwerk en afhankelijk van de leervragen van de startende groepsleraar.

Wel kwam één duidelijk punt naar voren dat bij eigenlijk alle startende groepsleraren die direct vanuit een lerarenopleiding lesgeven in het praktijkonderwijs wordt gemist, namelijk: kennis over en ervaring met moeilijk verstaanbaar gedrag. Zo vertelt een schoolleider:

“Wat ik mis in die opleidingen is aandacht voor sociaal-emotionele en cognitieve problemen en hoe daarmee om te gaan. Iets meer kennis over wat je kunt tegenkomen in je klas is wel wenselijk”.

De master Educational Needs is volgens geïnterviewden wel een manier om deze kennis en vaardigheden op te doen. Groepsleraren die vanuit het basisonderwijs les komen geven in het praktijkonderwijs, wordt vaak geadviseerd om deze master te volgen. Daarnaast zijn er allerlei losse cursussen en trainingen op het gebied van moeilijk verstaanbaar gedrag. Maar geïnterviewden geven aan dat ook ervaring in de praktijk bijdraagt aan het leren van deze vaardigheden. Naast het leren van collega's is binnen praktijkscholen zelf vaak ook specifieke expertise aanwezig waar startende groepsleraren van kunnen leren, zoals van orthopedagogen of zorgcoördinatoren.

2.5 Effecten van groepsleraren

Als het gaat om de effecten van de groepsleraar is vooral gesproken over de effecten op de onderwijskwaliteit, de formatie en het lerarentekort.

Effecten op de onderwijskwaliteit

Wat betreft de meerwaarde van groepsleraren ten opzichte van vakleraren voor de onderwijskwaliteit benoemen geïnterviewden dat er door het inzetten van groepsleraren ruimte is om een relatie op te bouwen met de leerlingen. Zo vertelt een directeur:

“Als vakleraar heb je steeds een andere groep, dan doe je je les elke keer opnieuw voor een andere groep en ander niveau. Je bent minder in verbinding met de groep”.

Als groepsleraar heb je de mogelijkheid om je meer te verdiepen in je leerlingen en je bezig te houden met het groepsproces. Het leggen van die verbinding is volgens geïnterviewden voor deze doelgroep erg belangrijk.

Naast het maken van verbinding, geeft het inzetten van groepsleraren ook meer rust bij leerlingen. Ze hebben namelijk voor het theoriegedeelte altijd hetzelfde gezicht voor zich en zitten ook in hetzelfde lokaal. Zo vertelt een leraar:

“Die rust, regelmaat en voorspelbaarheid heeft dit type leerlingen nodig”.

Aan de andere kant vinden geïnterviewden wel dat deze leerlingen, zeker in de hogere leerjaren, ook ervaring moeten opdoen met vakdocenten. Zo vertelt een leraar:

“Zo kunnen ze ook wennen aan het zien van meerdere gezichten. Daar hebben ze later in de maatschappij namelijk ook mee te maken”.

Tot slot redeneert een leraar dat het inzetten van groepsleraren misschien ook effectiever is, omdat alleen aan het begin van de dag een opstart nodig is. Bij het inzetten van vakleraren vindt er in elke les een opstart plaats. Deze leraar zegt:

“Ik weet wat er gaande is. Ik trek mijn lijn gewoon door van blok 1 naar blok 2”.

Effecten op de formatie en het lerarentekort

In het praktijkonderwijs wordt er al in hoge mate gewerkt met groepsleraren. In die zin speelt de vraag of de inzet van groepsleraren een rol kan spelen voor het lerarentekort daar minder een rol. Wel denken

geïnterviewden dat een baan als groepsleraar voor sommige personen met een lesbevoegdheid aantrekkelijker is dan een baan als vakleraar. Het werk is namelijk afwisselender; je hebt meer de mogelijkheid om een band met een groep leerlingen op te bouwen en het zorgt voor meer rust in het werk:

“Je hoeft niet steeds van lokaal naar lokaal of van klas naar klas”.

Daarnaast vertelt een directeur:

“Groepsleraren zijn breder en flexibeler inzetbaar. Ze kunnen beter schakelen. Voor de schoolorganisatie is dat ook goed”.

2.6 Opleiden van groepsleraren

Geïnterviewden hebben verschillende meningen over het opleiden van groepsleraren voor het praktijkonderwijs.

Een eerste optie is om dit in te bedden in de pabo-opleidingen. Zo zijn er personen die voorstander zijn van verschillende uitstroomprofielen in de pabo, waaronder een uitstroomprofiel voor de doelgroep 12+. Ook vinden meerdere geïnterviewden dat er in de pabo überhaupt meer aandacht mag komen voor het praktijkonderwijs. Omdat het praktijkonderwijs formeel onder het voortgezet onderwijs valt, ontbreekt de aandacht voor het praktijkonderwijs vaak. Een minor of betere mogelijkheden voor stages zouden daarin een oplossing kunnen zijn.

Zo vertelt een leraar:

“Leraren basisonderwijs weten vaak niet dat ze ook in het praktijkonderwijs kunnen werken. Het is per toeval dat mensen bij ons belanden”.

Een tweede optie is een kopjaar na de pabo, waarbij studenten zich kunnen specialiseren in het praktijkonderwijs. Hier is een deel van de geïnterviewden voorstander van. Andere geïnterviewden plaatsen daar wel de kanttekening bij dat het behalen van een mastergraad ook potentiële groepsleraren kan afschrikken.

Verder zijn er geïnterviewden die vinden dat er een aparte opleiding voor groepsleraren moeten komen. Een directeur vertelt daarover:

“Dit kan er ook voor zorgen dat er meer zij-instromers naar het praktijkonderwijs komen”.

Tot slot vinden enkele leraren dat er ook ruimte moet zijn voor pabo-afgestudeerden om langzaam te kunnen groeien in hun rol als groepsleraar in het praktijkonderwijs. Een leraar vertelt bijvoorbeeld dat zij die mogelijkheid kreeg door zich te ontwikkelen in de setting van een opleidingsschool.

2.7 Conclusies

In het praktijkonderwijs is de inzet van groepsleraren heel gebruikelijk. Zij hebben vaak een rol als mentor, waarbij ze alle theoretische lessen verzorgen. Groepsleraren hebben meestal een pabo-opleiding gevolgd, al dan niet aangevuld met werkervaring in het (speciaal) basisonderwijs. Ook de opleiding omgangskunde komt voor als opleidingsachtergrond.

Belangrijke vaardigheden om te hebben als groepsleraar in het praktijkonderwijs zijn:

- interpersoonlijke en communicatieve vaardigheden
- kennis van de doelgroep
- kunnen differentiëren.

Groepsleraren met een pabo-achtergrond zijn vaak sterk in het differentiëren. Vanuit omgangskunde ligt de nadruk juist sterk op communiceren en een relatie kunnen aangaan met je leerlingen. Kennis van de doelgroep ontbreekt vaak vanuit de initiële opleidingen, met name het kunnen omgaan met leerlingen met moeilijk verstaanbaar gedrag. De master Educational Needs biedt hierin een mogelijkheid om deze missende kennis en vaardigheden bij te brengen, maar ook praktijkervaring is hierin belangrijk.

Voor leerlingen in het praktijkonderwijs zijn groepsleraren van meerwaarde omdat ze daardoor een vertrouwensband kunnen opbouwen met hun leraar. Daarnaast geeft het hun meer rust om hetzelfde gezicht voor zich te hebben gedurende de dag en ook in hetzelfde lokaal les te krijgen.

Over het opleiden van groepsleraren voor het praktijkonderwijs bestaan verschillende opvattingen, variërend van een aparte opleiding, een minor, stagemogelijkheid of uitstroomprofielen in de pabo tot een kopopleiding na de pabo.

Voortgezet speciaal onderwijs

3

3 Voortgezet speciaal onderwijs

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan we stil bij de rol van groepsleraren in het voortgezet speciaal onderwijs (vso). We gaan achtereenvolgens in op de opleidingsachtergronden van groepsleraren (3.2), de inzet van groepsleraren in het vso (3.3), belangrijke kennis en vaardigheden (3.4), de effecten van groepsleraren op de onderwijskwaliteit, de formatie, het lerarentekort en HR-beleid (3.5) en het opleiden van leraren en praktische uitdagingen in het aannamebeleid (3.6). We eindigen met een korte conclusieparagraaf. Dit hoofdstuk is gebaseerd op de input van drie leraren en twee directeuren van vso-scholen vanuit de interviews en een groepsgesprek met vier leraren en één directeur. Waar we in dit hoofdstuk spreken over respondenten of geïnterviewden, bedoelen we leraren en directeuren van vso-scholen met wie is gesproken tijdens interviews of het groepsgesprek. Indien bepaalde input is gegeven door een specifieke doelgroep, wordt dit expliciet benoemd. Voorafgaand willen we benadrukken dat het vso een heel diverse sector is met verschillende clusters, uitstroomprofielen en onderwijsniveaus. Vanwege de scope van het onderzoek is het niet mogelijk om heel gedetailleerd uitspraken te doen over de gevolgen van deze verschillen voor de inzet van groepsleraren. Waar dit ter sprake is gekomen in de gesprekken, benoemen we dat. Meer onderzoek is nodig om dieper in te gaan op deze verschillen.

3.2 Opleidingsachtergronden groepsleraren

De opleidingsachtergronden van groepsleraren in het vso zijn verschillend, ook afhankelijk van het type onderwijs dat geboden wordt en de doelgroep. Uit de interviews blijkt dat scholen met een uitstroomprofiel dagbesteding, arbeidsmarktgericht of de onderbouw vmbo van het uitstroomprofiel vervolgonderwijs, vaak werken met groepsleraren met een pabo-achtergrond. Ook andere opleidingsachtergronden komen voor, zoals omgangskunde, maatschappijleer, andragogie of een lerarenopleiding dienstverlening en producten. Voor vso-scholen met een uitstroomprofiel vervolgonderwijs, geldt voor de bovenbouw van het vmbo en voor havo en vwo dat vaker wordt gewerkt met leraren met een eerste- of tweedegraads bevoegdheid. Dat heeft te maken met de vakkennis en vakdidactiek die nodig is om deze lessen te verzorgen. Deze leraren geven, op basis van hun bevoegdheid en affiniteit met bepaalde vakgebieden, meerdere vakken aan hun leerlingen. In die zin zijn dit geen klassieke groepsleraren die aan één klas alle theoretische vakken geven, maar ze zijn wel breder inzetbaar dan pure vakleraren. Deze leraren hebben soms al ervaring in het voortgezet onderwijs, waar ze een rol als mentor of leerlingcoördinator hebben gehad.

Geïnterviewden vinden dat leraren met een pabo-achtergrond ten opzichte van eerste- en tweedegraads leraren sterker zijn op het pedagogische vlak. Ze kunnen goed met leerlingen communiceren, een relatie aangaan, hen begeleiden, rust bieden en een veilige en vertrouwde omgeving creëren. Zo vertelt een directeur:

“Ze zijn in staat zijn om mee te bewegen met de individuele leerling. Ook kunnen ze een leerling goed uitleggen waarom ze hun aandacht geven aan een andere leerling”.

Naast een meerwaarde op pedagogisch vlak, zijn pabo-opgeleide leraren volgens geïnterviewden ook sterker in differentiëren dan eerstegraads en tweedegraads leraren. Daarentegen missen pabo'ers specifieke vakkennis en vakdidactische vaardigheden om les te geven aan hogere niveaus en leerjaren. Ook missen ze de ervaring met het omgaan met een oudere doelgroep, de pubers. Dit hebben eerste- en tweedegraads leraren weer op hen voor. De verschillen in sterke kanten en ontbrekende kennis en vaardigheden tussen pabo-afgestudeerden en eerste- en tweedegraads leraren maakt dat zij een andere rol hebben in het vso, afhankelijk van de doelgroep en het uitstroomprofiel.

Ook andere opleidingsachtergronden dan lerarenopleidingen zijn volgens geïnterviewden geschikt voor vso-leerlingen, met name voor de uitstroomprofielen arbeidsmarktgericht, dagbesteding en de onderbouw van het vmbo. Zo vertelt een directeur:

“Zij-instromers zijn ook interessant. Mensen van defensie bijvoorbeeld. Die kunnen heel goed voor de groep staan en structuur en duidelijkheid bieden. Die moeten dan wel nog de didactiek leren”.

De geïnterviewden van vso-scholen vinden dat vooral persoonlijkheid en affiniteit met de doelgroep belangrijk zijn en dat opleidingsachtergrond minder relevant is. Uiteraard moeten personen met een andere achtergrond dan een lerarenopleiding wel hun bevoegdheid halen.

3.3 Inzet groepsleraren

In het vso is wat betreft de inzet van groepsleraren een duidelijk onderscheid te zien naar uitstroomprofiel, zo blijkt uit de interviews. Voor vso-scholen met een uitstroomprofiel arbeidsmarktgericht, dagbesteding of de onderbouw van het vmbo geldt dat groepsleraren een rol hebben die vergelijkbaar is met die in het praktijkonderwijs. Ze hebben vaak een rol als mentor, waarbij ze alle theorielessen verzorgen. Daarnaast zijn er vakdocenten voor specifieke vakken zoals kunst, muziek of handvaardigheid en praktijkdocenten die de praktijklessen verzorgen. Zo vertelt een directeur van een vso-school met uitstroomprofiel arbeidsmarktgericht:

“De mentor is de centrale spil, veilige haven, een bekend gezicht voor leerlingen. De mentor geeft alle vakken op het theoretische gebied en is ook aanwezig bij de start, pauze en het einde van de dag als de leerlingen praktijklessen hebben. Mentoren hebben ook een rol als organisator, coach en begeleider. Ze zijn verantwoordelijk voor het onderwijstraject in zijn totaliteit”.

Voor vso-scholen met een uitstroomprofiel vervolgonderwijs, en dan met name op het havo/vwo en de bovenbouw van het vmbo, geldt dat er meer met vakleraren wordt gewerkt. Dat heeft te maken met de vak kennis die vereist is en ook met de kennis van examenprogramma's. Wel komt het voor dat deze vakleraren meerdere vakken geven, op basis van hun bevoegdheid en affiniteit met bepaalde vakgebieden. Collega's met andere achtergronden dan een lerarenopleiding hebben dan vaak een ander soort rol. Zo vertelt een leraar:

“Collega's kiezen rollen die bij hen passen. Zo kiezen collega's met een achtergrond in de omgangskunde vaak voor een rol als studieloopbaanbegeleider en collega's met een achtergrond andragogie voor een rol als stagecoördinator”.

Een docent van een vso-school voor leerlingen met autisme vertelt dat er in zijn school pas vanaf de bovenbouw wordt gewerkt met meerdere leraren voor leerlingen. Hij legt uit waarom die keuze is gemaakt:

“In de bovenbouw zijn leerlingen meer gewend aan de schoolcultuur en mate van zelfstandigheid. Ze moeten dan ook stages lopen en komen meer met anderen in aanraking. Dan is het makkelijker om meer vakgerichte docenten in het onderwijs te plaatsen. Leerlingen kunnen dan ook meer gevarieerde leraren aan”.

3.4 Kennis en vaardigheden

Vereiste kennis en vaardigheden

Door geïnterviewde leraren en directeuren zijn verschillende soorten kennis en vaardigheden genoemd die belangrijk zijn om te hebben als groepsleraar in het vso.

Ten eerste gaat het om interpersoonlijke en communicatieve vaardigheden. Bijvoorbeeld het bieden van warmte en veiligheid en empathisch vermogen. Maar ook geduldig zijn en duidelijk en rustig communiceren. Een directeur vertelt bijvoorbeeld:

“Wij werken met leerlingen met autisme. Je kan niet aan ze vragen: wil jij het raam dichtdoen. Je moet duidelijk zeggen: doe het raam dicht, anders doen ze het niet”.

Volgens leraren hebben vso-leerlingen, met name in cluster 4, deze rust en duidelijkheid vaak nodig om tot leren te komen. Ook kunnen omgaan met groepsdynamiek is een belangrijke vaardigheid om te hebben, evenals het kunnen coachen of begeleiden van leerlingen.

Een tweede categorie van belangrijke kennis en vaardigheden zijn kennis van, affiniteit met en ervaring met de doelgroep. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het kunnen omgaan met leerlingen met moeilijk verstaanbaar gedrag. Het is belangrijk dat groepsleraren dit gedrag kunnen herkennen, analyseren en daar op een juiste manier op kunnen reageren. Zo vertelt een leraar:

“Je moet ook kunnen zien waar de behoefte van het kind ligt. Je moet meer weten van gedragsproblematiek en je moet er ook doorheen kunnen lezen wat een kind nodig heeft”.

Een andere leraar benoemt dat je ook te maken krijgt met de omgeving van de leerling, bijvoorbeeld ouders die uit een zwak milieu komen, en daarmee om moet kunnen gaan. Naast kennis van de doelgroep met moeilijk verstaanbaar gedrag is ook kennis van pubers van belang. Net zoals voor het praktijkonderwijs geldt dat omgaan met pubers andere vaardigheden vraagt dan de jongere doelgroep leerlingen.

Een derde vaardigheid die vaak is genoemd door geïnterviewden is reflectief vermogen. Leraren geven in de interviews aan dat het belangrijk is dat je jezelf goed kent en begrijpt en je bewust bent van je sterke en zwakke kanten. Zo zegt een leraar:

“Je moet heel ontwikkelgericht zijn. Een houding hebben van: alles wat op me afkomt, neem ik in me op. Je moet je ook bewust zijn van wanneer je deskundigen kunt inzetten”.

Een laatste categorie is vakkennis en -didactiek. Het is volgens geïnterviewden belangrijk dat je kennis hebt van meerdere vakgebieden en die kennis ook op een enthousiaste manier kunt overbrengen. Dat geldt met name voor het uitstroomprofiel vervolgonderwijs. Voor specifiek de eindexamenklassen in het vso geldt ook dat kennis van het eindexamenprogramma belangrijk is.

Missende kennis en vaardigheden

In de interviews komt naar voren dat groepsleraren bepaalde kennis en vaardigheden missen om goed les te kunnen geven aan vso-leerlingen.

Het gaat ten eerste om kennis van de doelgroep. Kennis over moeilijk verstaanbaar gedrag zit volgens geïnterviewden op dit moment onvoldoende in de lerarenopleidingen. Leraren die direct van hun opleiding komen, hebben daarom vaak moeite met het lezen van en omgaan met gedrag van leerlingen. Deze ontbrekende kennis kan op verschillende manieren worden bijgebracht. Veel startende leraren in het vso volgen een master Educational Needs. Ook zijn er allerlei bijscholingscursussen beschikbaar, bijvoorbeeld op het gebied van autisme of positive behaviour support. Daarnaast worden er op vso-scholen ook interne trainingen en workshops georganiseerd. Andere collega's maar ook orthopedagogen kunnen daar een rol in spelen.

Specifiek voor groepsleraren met een pabo-achtergrond geldt dat zij volgens geïnterviewden te weinig vakkennis en vakdidactische vaardigheden bezitten om les te geven in de bovenbouw of op het havo/vwo van het vso. Zo vertelt een directeur:

“Mensen met een pabo-achtergrond missen het didactische niveau van de vakken. Vooral vanaf leerjaar 3. Ze blijven hangen op niveau groep 8. Ze missen ook executieve vaardigheden en vaardigheden voor formatief evalueren”.

Om deze reden wordt er toch vaker gekozen voor de inzet van vakleraren of vakleraren die meerdere vakken geven in plaats van groepsleraren.

3.5 Effecten van groepsleraren

Effecten op de onderwijskwaliteit

Wat betreft de meerwaarde van groepsleraren ten opzichte van vakleraren voor de onderwijskwaliteit benoemen leraren en directeuren dat het voor deze leerlingen prettig is als zij zoveel mogelijk hetzelfde gezicht voor zich hebben gedurende de dag. Dat zorgt voor een vertrouwde en veilige omgeving. Aan de andere kant geven andere geïnterviewden ook aan dat het voor leerlingen goed is om ervaring op te doen met verschillende leraren. Dat sluit namelijk beter aan bij hoe de maatschappij werkt. Zo vertelt een directeur:

“Leerlingen worden bij ons opgeleid voor vervolgonderwijs. Daarom is het belangrijk dat we ze ook voorbereiden op deze overstap en niet te afhankelijk laten zijn van één leraar”.

Effecten op de formatie en het lerarentekort

Geïnterviewden benoemen een aantal gevolgen van de inzet van groepsleraren voor de formatie. Ten eerste zorgt het voor kwetsbaarheid als een groepsleraar ziek is. Een vervanger is namelijk moeilijk te vinden op korte termijn en dat kan ertoe leiden dat een hele klas naar huis gestuurd moet worden. Daarnaast kan een rol als groepsleraar ook tot heel hoge werkdruk leiden. Zo vertelt een leraar:

“Het is echt zwaar om vijf dagen in de week alle lessen te geven. Ik geef zelf 28 keer 45 minuten les. De lesdruk op de gemiddelde vso-leraar is heel hoog. Juist ook door de betrokkenheid met de groep”.

Sommige leraren en directeuren pleiten er om deze redenen voor om de mogelijkheid te hebben ruimer te formeren. Zo zegt een directeur:

“Het zou prettig zijn als je twee groepsleraren samen kunt laten werken. Op die manier kan de werkdruk worden verlaagd en is er minder risico bij uitval. Het liefst zou je ze dan willen laten dubbeldraaien op één dag. Maar dan moeten er wel ruimere mogelijkheden zijn om te formeren”.

Wat betreft het lerarentekort benoemen geïnterviewden dat als de bevoegdheden worden opgerekt, de functie als groepsleraar ook aantrekkelijker wordt. Daarmee kan je ook mensen met andere opleidingsachtergronden aantrekken die dan meerdere vakken kunnen geven. Een directeur vertelt:

“Op dit moment kan ik iemand met een bevoegdheid voor biologie 1,5 dag aanbieden, maar daar komt niemand voor”.

Effecten op het HR-beleid

In de gesprekken is ook kort stilgestaan bij de carrièremogelijkheden van groepsleraren. De conclusie van de gesprekspartners was dat er in het onderwijs überhaupt weinig carrièremogelijkheden zijn en dat dat voor groepsleraren niet anders is. Wat betreft mogelijkheden voor inductie en professionalisering werd aangegeven dat dit maatwerk is en dat er gekeken wordt naar de leervraag van een leraar. De mogelijkheden zijn dus niet afhankelijk van een bepaalde rol die leraren hebben (groepsleraar versus vakleerleraar).

3.6 Opleiden van groepsleraren en praktische uitdagingen in het aannamebeleid

Er zijn vanuit geïnterviewde leraren en scholen verschillende opvattingen over het opleiden van groepsleraren voor het vso. Een eerste optie is dat er één basisopleiding moet komen voor het funderend onderwijs, waarna studenten zich kunnen specialiseren naar doelgroep en/of vakgebied. Een van de specialisaties zou dan de groepsleraar 12+ kunnen zijn. Een tweede optie is dat er de mogelijkheid moet zijn om, bovenop het behalen van een onderwijsbevoegdheid voor het basisonderwijs of voortgezet onderwijs (eerstegraads of tweedegraads), een bevoegdheid te halen voor groepsleraar 12+. Over de manier waarop die bevoegdheid moet worden behaald verschillen de meningen, variërend van een korte opleiding tot bijscholingscursussen of modules. Tot slot is een optie om tegemoet te komen aan het opleiden

van groepsleraren en dat er op de pabo meer aandacht moet komen voor het vso, bijvoorbeeld door meer mogelijkheden voor stages aan te bieden. Sommige scholen hebben daarom zelf contact opgenomen met pabo-opleidingen in de omgeving om dit te realiseren.

Geïnterviewde directeuren en leraren vertellen dat ze bij het aannemen van personeel vaak tegen twee praktische uitdagingen aanlopen:

Ten eerste valt het vso formeel onder de cao van het po waardoor scholen eigenlijk pabo-opgeleide leraren zouden moeten aannemen. Maar, zo geven geïnterviewden aan, voor het diplomagerichte onderwijs van het vso geldt dat deze leraren vakkennis missen en ook kennis van examenprogramma's. Ze vinden daarom dat het vso onder de cao van het vo zou moeten vallen.

Ten tweede lopen geïnterviewden aan tegen het probleem dat ze tweedegraads leraren soms niet kunnen aannemen. Zo vertelt een directeur:

“Ik had laatst een heel goede sollicitant met een bevoegdheid Duits. Alleen wordt bij ons op school geen Duits gegeven en dan moet ik die sollicitant toch afwijzen”.

Geïnterviewden pleiten er daarom voor om in het vso wat flexibeler met bevoegdheden om te gaan. Een leraar, met een bevoegdheid Duits en biologie, draagt hiervoor een oplossing aan:

“Ik geef bijvoorbeeld ook Aardrijkskunde en zou best bereid zijn om dat aan te tonen, bijvoorbeeld met een kennistoets. Ik kan dat vak geven in het speciaal onderwijs. In een kleine setting sta ik voldoende boven de stof. Maar ik vind wel dat leraren een lesbevoegdheid moeten hebben, want we moeten de lerarenopleidingen niet tekort doen”.

3.7 Conclusies

Het vso is een diverse sector met verschillende clusters, uitstroomprofielen en onderwijsniveaus. Dat maakt dat de mate waarin er met groepsleraren wordt gewerkt en de rollen die zij hebben ook varieert. Vanwege de scope van het onderzoek is het echter niet mogelijk om heel gedetailleerd uitspraken te doen over deze verschillen. Daarvoor is meer onderzoek nodig.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat voor vso-scholen met een uitstroomprofiel arbeidsmarktgericht, dagbesteding of vervolgonderwijs vmbo-onderbouw geldt dat er veel met groepsleraren wordt gewerkt. Zij hebben vaak een pabo-achtergrond en worden ingezet als mentor, waarbij ze alle theoretische lessen verzorgen. Voor vso-scholen met een uitstroomprofiel vervolgonderwijs vmbo-bovenbouw of havo/vwo geldt dat er vaker wordt gewerkt met vakleraren met een tweedegraads bevoegdheid. Wel komt het voor dat deze leraren dan meerdere vakken geven, op basis van hun talenten en interesses. Dit zijn dus geen groepsleraren in de klassieke zin.

De volgende kennis en vaardigheden zijn volgens geïnterviewden belangrijk om te hebben als groepsleraar in het vso:

- interpersoonlijke en communicatieve vaardigheden. Met name leraren met een pabo-achtergrond zijn hier sterk in;
- kennis over de doelgroep, met name moeilijk verstaanbaar gedrag. Deze kennis wordt vaak gemist bij leraren. Manieren om deze kennis op te doen zijn bijvoorbeeld via een master en/of bijscholingscursussen;
- reflectief vermogen;
- vakkennis en vakdidactische vaardigheden. Deze kennis wordt, vooral voor de hogere leerjaren en niveaus, gemist bij pabo-opgeleide groepsleraren. Daarom wordt voor deze niveaus vaker gewerkt met tweedegraads leraren.

Volgens geïnterviewden hebben groepsleraren een meerwaarde voor vso-leerlingen omdat ze hierdoor vaker hetzelfde gezicht voor zich hebben en dat zorgt voor een vertrouwde omgeving. Daar wordt wel de kanttekening bij geplaatst dat het voor leerlingen, zeker in de hogere leerjaren, ook goed is als ze leren omgaan met meerdere leraren. Dit sluit namelijk beter aan bij de maatschappij.

Geïnterviewden zien ook risico's bij het inzetten van groepsleraren, waaronder een kwetsbaarheid bij uitval door ziekte en een hoge werkdruk bij leraren die veel lessen moeten verzorgen. Mogelijkheden om ruimer te formeren kunnen deze risico's verkleinen.

Er bestaan verschillende opvattingen over het opleiden van groepsleraren 12+. Sommige leraren en directeuren zijn voorstander van één basisopleiding, waarna leraren zich kunnen specialiseren. Anderen vinden dat er na de pabo of tweedegraads lerarenopleiding de mogelijkheid moet zijn om een aanvullende bevoegdheid voor de groepsleraar 12+ te halen. Daarnaast vindt een deel van de leraren en directeuren dat er op de pabo meer aandacht moet komen voor het vso, bijvoorbeeld door meer mogelijkheden voor stages.

Geïnterviewden benoemen twee praktische uitdagingen waar ze tegenaan lopen bij het aannemen van leraren in het vso. Ten eerste het feit dat het vso formeel onder de cao van het po valt, terwijl volgens scholen en leraren voor het diplomagerichte onderwijs geldt dat tweedegraads leraren (met een bevoegdheid vo) meer geschikt zijn. Ten tweede vinden geïnterviewden dat er flexibeler moet worden omgegaan met bevoegdheden voor specifieke vakken. Zo zou er ook de mogelijkheid moeten zijn om iemand aan te nemen die een bevoegdheid heeft voor een vak dat niet op de school wordt gegeven.

Vmbo

4

4 Vmbo

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de rol van groepsleraren in het vmbo. We gaan achtereenvolgens in op de inzet van groepsleraren en de rollen en taken die zij hebben in het vmbo (4.2), de belangrijke kennis en vaardigheden (4.3), ervaringen met het opscholingstraject ‘groepsleerkracht onderbouw vmbo basis/kader’ (4.4), de geschiktheid van andere opleidingsachtergronden (4.5), de effecten van groepsleraren op de onderwijskwaliteit en de formatie (4.6) en bekwaamheidseisen voor en het opleiden van groepsleraren (4.7). We eindigen met een korte conclusieparagraaf. Waar we in dit hoofdstuk spreken over respondenten of geïnterviewden, bedoelen we twee leraren en vier directeuren van vmbo-scholen en vier docenten bij lerarenopleidingen met wie is gesproken tijdens de interviews of de deelnemers aan het groeps gesprek (één leraar, één directeur). Indien bepaalde input is gegeven door een specifieke doelgroep, wordt dit expliciet benoemd.

4.2 Inzet groepsleraren (rollen en taken)

Groepsleraren in het vmbo hebben vaak een pabo-achtergrond. Zij mogen worden ingezet in de onderbouw van basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen. Hoewel scholen groepsleraren vanuit de pabo soms ook inzetten in de bovenbouw van deze leerwegen, is dat officieel niet toegestaan. Dit gebeurt echter wel degelijk bij een tekort aan docenten. Er zijn dan ook discussies tussen vakverenigingen en docenten die in het vmbo werken over de vereiste bekwaamheden van groepsleraren met aan pabo-achtergrond. Leraren met een tweedegraadsbevoegdheid – in plaats van een pabo-diploma – zijn breder inzetbaar; zij kunnen namelijk wel in de bovenbouw ingezet worden.

De betrokkenen geven in de interviews aan dat groepsleraren goed inzetbaar zijn voor algemene vakken in de onder- en bovenbouw in vmbo basis en vmbo kader. De nadruk ligt hier op pedagogisch-didactische bekwaamheden en het vermogen om leerlingen te begeleiden en te motiveren. Er wordt ook wel aangegeven dat groepsleraren over het algemeen goed inzetbaar zijn in het hele vmbo. Hoewel het uiteraard belangrijk is om over voldoende vakkennis te beschikken, is het in het vmbo – zeker in basis en kader – ook noodzakelijk om pedagogische vaardigheden hiervoor in te zetten. Daarnaast is het hier van groot belang om leerlingen geïnteresseerd te houden en te begeleiden naar het behalen van een diploma, wat betekent dat de pedagogische vaardigheden wellicht de grootste rol spelen. Zo geeft een docent aan:

“Op het praktijkonderwijs en ook wel in de onderbouw van vmbo basis/kader, is lesgeven didactisch (en inhoudelijk) niet heel ingewikkeld; het is meer pedagogisch ingewikkeld. Daar heb je pabo-mensen voor nodig. Het zou absurd zijn om bijvoorbeeld tweedegraads docenten Nederlands hiervoor in te zetten, die inhoudelijk opgeleid zijn en niet pedagogisch, terwijl ze zo schaars zijn”.

En in een ander interview vertelt een schooldirecteur:

“Als je ze goed opleidt, kun je ze voor het vmbo eigenlijk voor alles inzetten. In eerste instantie zetten we mensen in op hun sterke kanten: taalstudie gedaan? Dan geef je de talen. Goed in zaakvakken? Dan geef je de zaakvakken. Inmiddels is er zoveel vertrouwen dat docenten alles willen doen met dezelfde groep. Ze hebben voldoende cognitieve capaciteiten om alle vakken te kunnen geven op dit niveau (basis/kader)”.

Groepsleraren kunnen naast hun primaire taak van lesgeven ook andere rollen vervullen, zoals mentor-taken, het voeren van oriëntatie- en begeleidingsgesprekken met leerlingen en mogelijke betrokkenheid bij schoolorganisatiezaken. Het merendeel van de respondent benadrukt dat groepsleraren met hun pabo-opleiding en pedagogisch-didactische bekwaamheid volwaardige bijdragen kunnen leveren aan de vmbo-school en verschillende rollen kunnen vervullen. Groepsleraren kunnen in meerdere lessen worden ingezet en beter differentiëren dan vakdocenten.

Voor beroepsgerichte programma's is er vaak een nauwere relatie met de vakinhoud vereist, en niet alle pabo-docenten zijn daarop voorbereid. Samenwerking en afstemming tussen groepsleraren en vakdocenten is dan ook van groot belang, aangezien beroepsgericht onderwijs verschillende vaardigheden vereist. Beroepsgerichte docenten komen vaak uit de beroepspraktijk of vanuit een lerarenopleiding en niet vanuit de pabo. Dit komt doordat beroepsgericht onderwijs specifieke praktijkkennis vereist en de verwachtingen hoger liggen. Een docent – en tevens lerarenopleider – zegt hierover het volgende:

“Groepsleraren kunnen niet worden ingezet in de beroepsgerichte vakken. Al is het ook wel zo: als je echt affiniteit hebt met een bepaald beroepsgericht vak en je wilt je erin verdiepen, dan kan je dat als pabo'er op den duur ook wel doen bij sommige vakken. Maar voor sommige vakken zijn wel echt vakmensen nodig en dat blijft zo”.

Er zijn wel meer kritische kanttekeningen. Volgens een geïnterviewde vakdocent is een van de centrale kwesties het bepalen welke vakken als kernvakken moeten worden beschouwd. Over het algemeen worden rekenen en taal als zulke kernvakken beschouwd; dan kan erover gediscussieerd worden of vakken zoals Nederlands en Engels door vakdocenten of door groepsleraren moeten worden onderwezen. De geïnterviewde is van mening dat kernvakken altijd door vakdocenten gegeven moeten worden.

Een bijkomende uitdaging voor pabo-afgestudeerden is dat zij als groepsleraar weinig tot geen ervaring hebben met het vmbo, met name met basisleerlingen, die als een zeer specifieke afwijkende doelgroep worden gezien. Groepsleraren kunnen hierbij echter diverse rollen spelen, variërend van motivators en gedragsbegeleiders tot mentors, en ondersteuning bieden bij praktische zaken zoals het invullen van formulieren.

4.3 Kennis en vaardigheden

Tijdens de gesprekken vroegen we de respondenten welke kennis en vaardigheden nodig zijn om les te kunnen geven aan leerlingen in vmbo basis en vmbo kader. Hierbij vroegen we naar vaardigheden die specifiek belangrijk zijn in een rol als groepsdocent en welke kennis en vaardigheden pabo-afgestudeerden nog kunnen ontwikkelen om goed les te kunnen geven in vmbo basis en vmbo kader.

Vereiste kennis en vaardigheden

Voor het lesgeven aan leerlingen in vmbo basis en vmbo kader zijn dezelfde soort kennis en vaardigheden belangrijk als die in voorgaande hoofdstukken zijn genoemd. Het merendeel van de respondenten geeft aan dat kennis van de doelgroep en het in staat zijn om met deze doelgroep om te kunnen gaan belangrijk zijn voor het lesgeven aan deze doelgroep. Hierbij is een aantal vaardigheden van belang:

- in staat zijn om een goede relatie met een leerling op te bouwen. Een goede relatie, inclusief een veilig leerklimaat, is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat de leerlingen tot leren komen en hierbij begeleid kunnen worden;
- kennis over de fysieke en mentale ontwikkeling die de leerlingen doormaken op deze leeftijd;
- kennis over gedragsproblematiek – bijvoorbeeld ADHD en ASS – waar een deel van de leerlingen mee kampt;
- kennis over de manieren waarop de leerlingen hun emoties uiten. De leerlingen zijn bijvoorbeeld niet altijd taalvaardig, waardoor inzicht in hun gedrag van belang is om ze te kunnen begrijpen;
- voldoende kennis van de vakinhoud, om leerlingen te motiveren en verder te helpen.

Een vakdocent geeft het volgende aan:

“Voor vmbo basis/kaderleerlingen is de relatie essentieel en dat moet gemeend zijn vanuit de leraar. Je moet ze snappen. Je hoeft het niet altijd met ze eens te zijn en je moet ze nog steeds straf kunnen geven, maar je moet wel snappen waar ze vandaan komen. Ik raad mijn collega-mentoren altijd aan om op huisbezoek te gaan”.

Ook is het belangrijk om over voldoende didactische vaardigheden te beschikken. Leraren in vmbo basis en vmbo kader moeten goed weten hoe leerlingen te motiveren zijn en hoe lesstof op een aantrekkelijke en begrijpelijke manier overgebracht kan worden. Ook het kunnen differentiëren, het gebruikmaken van actieve werkvormen en voldoende kennis over lesopbouw worden als belangrijke vaardigheden gezien.

Bovengenoemde kennis en vaardigheden worden ook gezien als meest belangrijk in het lesgeven als groepsleraar. Veronderstelde voordelen van een groepsleraar zijn de sterke relatie tussen leerlingen en leraren en het goed kunnen inspelen op de groepsdynamiek. Groepsleraren worden daarnaast geacht in staat te zijn tot differentiëren en motiveren, waarvoor juist de pedagogische en didactische vaardigheden die op de pabo behandeld worden van groot belang zijn. Deze vaardigheden krijgen in de andere lerarenopleidingen minder aandacht, waardoor pabo-afgestudeerden volgens sommigen bij uitstek geschikt zijn voor deze rol.

Over het belang van voldoende vakkennis verschillen de respondenten van mening. Hoewel elke respondent erkent dat vakkennis belangrijk is, vindt de meerderheid dat dit – hoe belangrijk ook – ondergeschikt is aan het beschikken over de juiste pedagogische en didactische vaardigheden. Leraren beschikken over het algemeen over voldoende cognitieve capaciteiten om de lesstof op deze niveaus over te kunnen brengen op de leerlingen, zeker omdat het om de onderbouw gaat, waardoor de nadruk moet liggen op het pedagogisch-didactische deel. Een aantal respondenten – waaronder een leraar en een schooldirecteur – is echter een andere mening toegedaan. Zij stellen dat het belangrijkste is dat leraren vakinhoudelijk sterk zijn, om leerlingen te kunnen motiveren en uitdagen en hen daadwerkelijk verder te kunnen helpen richting hun vervolgopleiding of werk. Een schooldirecteur stelt:

“Pedagogiek is belangrijk, maar docenten die heel sterk zijn op de inhoud zijn misschien nog belangrijker om leerlingen echt een stap verder te helpen. Zolang we centrale examens hebben in Nederland, moet je sterk vakgerichte docenten hebben”.

Missende kennis en vaardigheden pabo-afgestudeerden

We vroegen de respondenten vervolgens naar de kennis en vaardigheden die pabo-afgestudeerden missen om de rol van groepsleraar in het vmbo te kunnen vervullen. Over het algemeen erkennen de respondenten dat pabo-afgestudeerden over veel van de hierboven beschreven pedagogische en didactische vaardigheden beschikken. Pabo-afgestudeerden worden opgeleid als groepsleraar en komen tijdens de opleiding veel in aanraking met groepsdynamiek en het aangaan van de relatie met de leerling en zijn vaak didactisch sterk. Wat zij vaak echter missen om goed les te kunnen geven is kennis over de leefwereld van de doelgroep. Op de pabo worden ze tenslotte voornamelijk opgeleid voor leerlingen tot de leeftijd van twaalf jaar.

De discussie over de noodzaak van vakkennis voor deze doelgroep speelt ook specifiek voor leraren met een pabo-achtergrond. Een deel van de respondenten vindt dat pabo-afgestudeerden dit niveau makkelijk kunnen overbrengen en is van mening dat bijscholing niet nodig is. Andere respondenten stellen echter dat hiermee het niveau onderschat wordt. Leerlingen met een diploma van vmbo kader kunnen naar mbo-4, wat betekent dat het belangrijk is om leraren met voldoende vakkennis te hebben, ook om geen achterstand te creëren ten opzichte van vmbo-t leerlingen die een mbo-4 opleiding gaan volgen.

Kijkend naar wat nodig is om als groepsleraar te kunnen werken, lijken pabo-afgestudeerden zeer geschikt om die rol te vervullen. Juist de nadruk op de pedagogische vaardigheden tijdens hun opleiding zorgt ervoor dat zij – mogelijk meer dan leraren van een andere lerarenopleiding – hiertoe goed in staat zijn. Extra kennis opdoen over de (ontwikkeling van) de doelgroep lijkt in dat geval echter wel van belang.

4.4 Ervaringen met opscholingstrajecten

Leraren met een pabodiploma zijn niet bevoegd om les te geven in het vmbo. Een manier om deze bevoegdheid te behalen, is het volgen van het opscholingstraject 'groepsleerkracht vmbo-onderbouw basis/kader'. Hiermee behalen leraren met een pabodiploma in een half jaar de bevoegdheid om in de onderbouw van vmbo basis en vmbo kader als groepsleraar aan het werk te gaan. Hiermee kunnen zij dus de overstap maken van het primair onderwijs naar het vmbo. In dit opscholingstraject worden de pabo-afgestudeerden geschoold in onder andere pedagogische en didactische vaardigheden voor de specifieke doelgroep, vakinhoud en vakdidactiek voor Nederlands en rekenen, en kiezen ze een profieldeel waarin ze geïnteresseerd zijn.

De ervaringen met deze opscholingstrajecten zijn overwegend positief. Respondenten benoemen dat ze hiermee beter voorbereid worden op het lesgeven aan de doelgroep en op lesgeven op het vmbo. Een groot voordeel is dat het traject *slechts* een halfjaar duurt. De deelnemers volgen dit traject naast hun nieuwe baan op een nieuwe school, waardoor een jaar bijscholing te overzien is. De deelnemers zijn vaak zeer gemotiveerd en enthousiast. Wel is het belangrijk om deelnemers goed te helpen bij het ontwikkelen van vaardigheden, met name vakinhoudelijk. De deelnemers hebben soms negatieve associaties met bepaalde vakken, zoals wiskunde en rekenen, waardoor het belangrijk is hen te helpen zich hier voldoende bekwaam in te voelen. Wat eventueel nog mist, is aandacht voor de coachende rol van een leraar in het vmbo. Tevens is het van belang om ook tijdens de opscholingstrajecten te kijken naar de talenten en interesses van de deelnemers. Tijdens het opscholingstraject moeten de deelnemers geschoold worden in de vakken waar ze zich comfortabel bij voelen, en niet waar bijvoorbeeld tekorten in zijn. Alleen op die manier zorg je ervoor dat de deelnemers goede en bekwame leraren worden in het vmbo, zeggen een lerarenopleider en een schoolleider.

4.5 Geschiktheid andere opleidingsachtergronden

Er zijn twijfels over de geschiktheid van professionals met achtergronden als omgangskunde, pedagogiek en psychologie. Een schooldirecteur vraagt zich bijvoorbeeld af welke vakinhoudelijke kennis ze zouden meebrengen naar de school en benadrukt dat het ingewikkeld is om te beoordelen welke bagage deze professionals met zich meebrengen wanneer ze in het onderwijs worden ingezet.

Ook zijn er discussies gaande over het geven van bevoegdheden aan docenten met dergelijke achtergronden, maar deze respondent is kritisch over deze benadering en stelt dat als pabo-docenten zich al moeten omscholen om vakken in het voortgezet onderwijs te geven, docenten in omgangskunde en pedagogie deze vakken eerst grondig zouden moeten leren voordat ze er les in kunnen geven.

Ook een docent is kritisch op andere opleidingsachtergronden in het onderwijs:

“Die missen wel echt een stuk vakdidactiek. Dus voor bijvoorbeeld toegepaste psychologie is er wel toekomst in de meer coachende rollen, zeker wanneer vakdocenten die rol minder zien zitten. Maar vakinhoudelijk en vakdidactisch moeten mensen met andere achtergronden wel echt bijgeschoold worden om leraar te kunnen zijn”.

Er zijn echter ook respondenten die kansen zien voor groepsleraren met andere opleidingsachtergronden. Een betrokkene vanuit een lerarenopleiding geeft bijvoorbeeld aan:

“Dit is mogelijk, maar het vereist een uitgebreid traject, vergelijkbaar met het opscholingstraject dat eerder werd besproken. Professionals met een andere achtergrond hebben weliswaar al kennis van pedagogiek en omgangskunde, maar moeten nog steeds de vakdidactiek leren, aangezien groepsleraren lesgeven in verschillende vakken. Dit betekent dat ze een aanzienlijk deel van de reguliere lerarenopleiding zouden moeten volgen”.

Deze respondent kan zich voorstellen dat er een speciale tweejarige opleiding zou kunnen worden ontwikkeld, vergelijkbaar met deeltijdopleidingen voor basisschoolleraar of tweedegraads leraren. Deze opleiding zou professionals met een andere achtergrond in staat stellen om vakdidactiek en pedagogiek specifiek gericht op de doelgroep te bestuderen, samen met brede pedagogische en onderwijskundige aspecten.

4.6 Effecten van groepsleraren

Uit de gesprekken blijkt dat groepsleraren in het vmbo vaak een pabo-achtergrond hebben. Dit heeft natuurlijk deels te maken met het opscholingstraject waarmee pabo-afgestudeerden hun vmbo-bevoegdheid kunnen behalen. Daarnaast blijken ook zij-instromers als groepsleraar te worden ingezet. Een van de respondenten geeft bijvoorbeeld aan dat zij-instromers in zijn beleving een betere klik hebben met de doelgroep en meer mensgericht zijn dan veel andere leraren. Hieronder beschrijven we welke meerwaarde groepsleraren hebben en welke effecten hun inzet heeft binnen vmbo-scholen.

Meerwaarde groepsleraren en effecten op de onderwijskwaliteit

Een deel van de respondenten – waaronder zowel schooldirecteuren als docenten – met wie gesproken is, heeft ervaring met de inzet van groepsleraren in het vmbo. Vanuit deze ervaring zien zij een aantal voordelen van de inzet van een groepsleraar. Zij merken met name dat de structuur en duidelijkheid die groepsleraren bieden van grote meerwaarde zijn. Dit helpt bij het scheppen van een band met de leerlingen en bij het bewerkstelligen van een vloeiende overgang van po naar vo.

Een groepsleraar met sterke pedagogische vaardigheden heeft een positieve invloed op de onderwijskwaliteit. Wanneer een leraar goed is in het opbouwen van een goede relatie met de leerlingen, kunnen de leerlingen beter en gemakkelijker leren. Respondenten benadrukken dat de mogelijkheid om effectief met de leerlingen om te gaan de basis vormt voor kwalitatief hoogwaardig onderwijs. In het algemeen dragen de leraren bij aan de vooruitgang van leerlingen en verbeteren ze de onderwijskwaliteit. Soms hebben leerlingen weinig zelfvertrouwen en te weinig vertrouwen in het eigen kunnen, maar kunnen ze veel meer dan ze denken. Sterk pedagogische leraren kunnen deze leerlingen goed helpen.

Een groepsleraar heeft de mogelijkheid om vanuit een goed opgebouwde relatie les te geven. De groepsleraar kan bijvoorbeeld op een dagelijkse basis met zo'n groep optrekken en voor de relatie zorgen. De effectieve leertijd gaat daardoor enorm omhoog. Om als vakleraar eenzelfde relatie op te bouwen kost heel veel tijd, zeker omdat alle leerlingen uniek zijn en hun eigen problemen en vereiste benadering hebben. De wijze waarop een groepsleraar wordt ingezet – zeker ten opzichte van een vakleraar – zorgt er dus voor dat deze band gemakkelijker opgebouwd kan worden. Daarnaast zorgt de inzet van een groepsleraar soms ook voor professionalisering van andere docenten, die vragen hoe de groepsleraren dingen aanpakken bijvoorbeeld, voornamelijk op pedagogisch gebied of rondom groepsdynamiek.

Er zijn echter ook zorgen onder respondenten. Zo is er sinds 2004 een duidelijke achteruitgang in de PISA-scores in Nederland. In combinatie met de twijfels over de vakinhoudelijke kennis van groepsleraren – zeker met een pabo-achtergrond – stelt een vakdocent de vraag of het niet beter is om de kernvakken door vakleraren te laten geven. Deze docent pleit ervoor om de beste leraren toe te wijzen aan basiskadergroepen, omdat deze leerlingen de beste begeleiding verdienen. De respondent vraagt zich daarnaast af wie nog bereid zal zijn om de tweedegraads lerarenopleiding wiskunde te volgen als groepsleraren aan het grootste deel van de vmbo-onderbouw zouden lesgeven.

De aanwezigheid van zowel groepsleraren, meer gericht op de pedagogiek, als vakleraren, meer gericht op vakinhoud, kan de onderwijskwaliteit verbeteren. Er wordt benadrukt dat een goede klik tussen leraren en leerlingen essentieel is, vooral wanneer docenten veel lessen geven.

Carrièreperspectieven voor groepsleraren

Respondenten zijn van mening dat voor groepsleraren in het vmbo (de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen), afhankelijk van hun ambities en vakgebied dezelfde carrièreperspectieven zouden moeten gelden als voor leraren van vakken zoals Nederlands, Engels, wiskunde of biologie.

Als groepsleraren echter op andere niveaus les willen geven, dan hebben zij wellicht behoefte aan lerarenopleidingen die meer gericht zijn op vakinhoud en minder op pedagogiek. Deze opleidingen zouden moeten worden afgestemd op de al verworven competenties van groepsleraren, en er zouden vrijstellingen moeten worden overwogen om de opleiding sneller te doorlopen. De specifieke mogelijkheden zouden afhankelijk zijn van de ambities van de leraar.

Effecten op de formatie, HR-beleid, inductie, professionalisering en het lerarentekort

Formatie

Sterke pedagogische en didactische vaardigheden zijn zoals gezegd belangrijk voor groepsleraren. De behoeften van leerlingen veranderen naarmate ze ouder worden. Er moet een evenwicht zijn tussen pedagogische, didactische en vakspecifieke kennis, en dat kan variëren afhankelijk van de doelgroep.

Groepsleraren lijken vooral geschikt voor de onderbouw, met specifieke vermelding van de vmbo basis- en kaderonderbouw vanwege de pedagogische vereisten voor die leeftijdsgroep. Het inzetten van groepsleraren voor hogere niveaus zou mogelijk voordelen kunnen hebben op het gebied van pedagogie, maar het is onrealistisch om te verwachten dat ze diepgaande kennis van alle vakken kunnen bieden, aangezien vakleraren vaak specialisten zijn.

De discussie wat betreft de verdeling tussen vakdocenten en groepsleraren raakt ook aan het type onderwijs en welke benadering effectief is voor de leerlingen. Een respondent vanuit de lerarenopleidingen stelt dat het niet alleen gaat om het behandelen van vakspecifieke leerstof, maar ook om ervoor te zorgen dat deze leerstof begrepen en onthouden wordt door de leerlingen. Deze respondent benadrukt het belang van effectieve didactiek en de motivatie van leerlingen, vooral in deze leeftijdsgroep, en merkt op dat leerlingen een gevoel van urgentie moeten hebben om te leren. Sommige leraren blinken erin uit deze urgentie over te brengen en dragen daarmee significant bij aan het leerproces van de leerlingen, zelfs als ze minder vakspecifieke kennis hebben.

Een respondent vanuit de scholen benadrukt dat het sowieso moeilijk is voor scholen om de formatie rond te krijgen, en dit geldt voor zowel het vmbo als voor andere onderwijsniveaus. Scholen hebben vaak moeite met het geven van bepaalde vakken vanwege een tekort aan docenten. Dit tekort is niet specifiek te wijten aan groepsleraren, maar eerder aan een algemeen gebrek aan docenten.

HR-beleid

Wat betreft de mogelijke effecten van de functie van groepsleraren op het HR-beleid van scholen, lijkt er weinig onderscheid te zijn tussen groepsleraren en andere docenten. Het hebben van groepsleraren die meerdere vakken kunnen onderwijzen, kan wel handig zijn voor scholen, vooral als er sprake is van een tekort aan vakdocenten. Een vakdocent geeft aan:

“Bij mij op school proberen ze wel een goede mix te vinden. Waar heb je nou groepsleraren voor nodig? Waar heb je vakdocenten voor nodig? En daar wordt in het HR-beleid ook op gestuurd”.

“Er wordt gelukkig niet slechter betaald voor groepsleraren dan voor vakleraren en dat vind ik ook wel een vrij belangrijke voorwaarde”.

Er zijn ook scholen die actief sturen op het aannemen van meer groepsleraren: als er daar banen vrijkomen gaat de directeur echt op zoek naar pabo'ers die het opscholingstraject gaan doen, om de structuur met groepsleraren te kunnen uitbreiden.

Inductie en professionalisering

De inzet van groepsleraren heeft naar verluidt weinig invloed op de inductie – de eerste jaren in het onderwijs – en verdere professionalisering van docenten in het vmbo. Groepsleraren hebben in principe de mogelijkheid om deel te nemen aan professionaliseringsactiviteiten, maar er is weinig bekend over hoeveel ze daar daadwerkelijk aan deelnemen.

Over het algemeen lijken docenten in het vmbo, zowel vakdocenten als groepsleraren, wel een relatief geïsoleerd bestaan te leiden in hun vakgebied volgens een respondent vanuit de scholen. Docenten sluiten zich mogelijk niet aan bij vakverenigingen en/of volgen niet veel bijscholing, met uitzondering van scholingen die door scholen of scholenkoepels zelf worden georganiseerd.

De inductie blijft maatwerk per leraar, welke competenties iemand bezit en welke ervaring iemand heeft, onafhankelijk van opleidingsachtergrond.

Lerarentekort

Het lerarentekort is ook een reden voor de inzet van groepsdocenten, omdat het gebrek aan docenten schrijnend is en leerlingen begeleiding nodig hebben bij hun huiswerk. Groepsleraren kunnen met geduld uitleggen en herhalen totdat de leerlingen de stof begrijpen.

Over het algemeen geven respondenten dan ook aan dat groepsleraren het lerarentekort in het vmbo kunnen helpen verminderen. Tegelijkertijd beseffen ze dat dit doorgaans slechts een verplaatsing van het probleem is en dat dit tot een groter lerarentekort in het primair onderwijs zal leiden als er veel pabo-afgestudeerden in het vmbo les gaan geven.

Respondenten noemen arbeidsvoorwaarden als een reden die mee kan spelen bij de overweging om de overstap te maken van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs. De salarissen zijn inmiddels wel gelijkgetrokken tussen po en vo, maar de secundaire arbeidsvoorwaarden verschillen nog steeds tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs.

De inzet van groepsleraren kan dus zeker een rol spelen bij de aanpak van het lerarentekort. Dit heeft echter gevolgen voor het basisonderwijs, omdat groepsleraren met een pabo-achtergrond uit het po worden weggehaald, en daar ook hard nodig zijn. Alleen indien groepsleraren het onderwijs zouden hebben verlaten als ze geen groepsleraar waren geworden is er sprake van winst.

4.7 Eisen voor en het opleiden van groepsleraren

Op de vraag wat de inzet van groepsleraren betekent voor de gestelde eisen aan docenten verschillen de meningen van de respondenten. Zo geeft een schooldirecteur aan dat er in haar ogen een merkwaardig onderscheid gemaakt wordt tussen de onderbouw en bovenbouw van het vmbo met betrekking tot groepsleraren met een pabo-achtergrond. Groepsleraren mogen worden ingezet in de onderbouw na een omscholingstraject, maar deze inzet is daarnaast ook slechts beperkt tot de basis- en kaderberoeps-gerichte leerwegen en niet tot de gemengde en theoretische leerwegen. Dit onderscheid is volgens de directeur niet gerechtvaardigd, omdat kaderleerlingen vergelijkbare doorstroommogelijkheden hebben als GL-/TL-leerlingen:

“Groepsleraren in de bovenbouw van het vmbo mogen momenteel officieel niet ingezet worden, terwijl ze daar juist zeer geschikt voor zijn en een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan het onderwijs. Er zouden meer mogelijkheden moeten zijn voor groepsleraren om ook in de bovenbouw les te geven en zo bij te dragen aan een doorlopende leerlijn”.

Andere respondenten geven aan hoe sommige leraren met een pabo-achtergrond naar tevredenheid werken in het vmbo en vso, maar soms niet bevoegd werden verklaard vanwege wettelijke bepalingen. Om deze leraren toch in te kunnen zetten, is er een omscholingstraject opgezet en goedgekeurd door de overheid. De respondenten wijzen op de noodzaak om het functiehuis en de bevoegdheid aan te passen in het onderwijsbestel, met name voor groepsleraren in de onderbouw. Er wordt gesuggereerd dat er misschien zelfs een aparte opleiding zou moeten komen voor groepsleraren in deze doelgroep, gericht op pedagogiek en andere relevante onderwerpen.

Een docent geeft echter aan dat een pabo-/groepsleraar geen invloed moet hebben op gestelde eisen aan docenten. Wel moet pedagogiek in alle onderwijsopleidingen meer aan bod komen, net als gedragsproblemen en systeemproblematiekstoornissen en psychologie. Dat staat echter los van groepsleraren:

“Het is ook een verkeerde gedachte dat iemand van de lerarenopleiding die vwo-5 wiskunde geeft, bekwaamer is dan een pabo-afgestudeerde in vmbo-b/k. Want die vwo-leerlingen doen keurig mee, in tegenstelling tot de vmbo-leerlingen”.

Een vakdocent wil alleen dat er iets verandert op het moment dat een groepsleraar gemeengoed zou worden in de onderbouw van het vmbo:

“Ja, er moet iets veranderen, namelijk op het moment dat een groepsleraar de enige optie wordt in de onderbouw vmbo. Bij basis/kader vind ik dat ze meer vakkennis moeten hebben, maar liever heb ik de combinatie met een goede vakdocent. Om die vakdocent te ontlasten en zijn les laten geven, aangevuld met meer uren voor de groepsdocent. Dat lijkt me de ideale combinatie in het vmbo”.

Een andere mogelijkheid is het toevoegen van een vmbo-bekwaamheid, maar daarbij bestaat het risico tot een vlucht van veel (potentiële) docenten van de bovenbouw van de basisschool naar het vmbo. Dit heeft nadelige gevolgen voor het lerarentekort in het primair onderwijs. De pedagogische kwaliteiten die pabo-afgestudeerden bezitten, hebben leerlingen in het vmbo echter ook nodig. Aan de andere kant zou dit ook een groep potentiële leraren kunnen aanspreken die nu niet voor een carrière in het onderwijs kiezen. Deze groep kan uiteindelijk ook doorstromen naar het primair onderwijs, waardoor dit positief zou kunnen zijn voor het lerarentekort.

Er is vanuit enkele lerarenopleiders ook behoefte aan aanpassingen in de eisen vanuit het perspectief van tweedegraads leraren. Twee respondenten van een lerarenopleiding pleiten voor meer nadruk op pedagogiek en het begrijpen van de behoeften van kinderen in deze doelgroep en hoe je daarmee moet omgaan. Volgens hen doen ze dat op de pabo veel beter.

4.8 Conclusies

In vmbo basis en vmbo kader wordt met name in de onderbouw gebruikgemaakt van groepsleraren, vaak met een pabo-achtergrond. En hoewel het officieel niet toegestaan is, worden deze leraren in geval van nood ook ingezet in de bovenbouw. Groepsleraren worden voornamelijk ingezet voor de algemene vakken, zoals Nederlands en rekenen, en vervullen daarnaast ook regelmatig andere rollen, bijvoorbeeld het voeren van oriëntatie- en begeleidingsgesprekken met leerlingen.

Kennis en vaardigheden

De volgende vaardigheden worden belangrijk geacht om goed les te kunnen geven aan leerlingen in vmbo basis en vmbo kader:

- in staat zijn een relatie op te bouwen met leerlingen;
- kennis hebben van de fysieke en mentale ontwikkeling;
- kennis hebben over gedragsproblematiek;
- kennis hebben van manieren waarop leerlingen hun emoties uiten;
- voldoende didactische vaardigheden hebben om lessen aantrekkelijk te maken en leerlingen te motiveren;
- voldoende kennis hebben van de vakinhoud.

Leraren met een pabo-achtergrond zijn voornamelijk sterk in de pedagogische en didactische vaardigheden. Zo zijn zij goed in het opbouwen van relaties, maar ook in differentiëren en het inzetten van actieve werkvormen. Over de mate waarin zij over voldoende vakkennis beschikken zijn de meningen verdeeld. Dat pabo-afgestudeerden kennis missen over de doelgroep en de ontwikkeling van jongeren in de leeftijd van twaalf tot zestien wordt breder erkend. Hierin wordt de grootste valkuil voor pabo-afgestu-

deerde leraren in vmbo basis en vmbo kader gezien. Een manier om als pabo-afgestudeerde meer kennis te vergaren over de doelgroep en om de benodigde bevoegdheid te behalen, is het volgen van het opscholingstraject 'groepsleerkracht vmbo-onderbouw basis/kader'. De ervaringen met dit traject zijn overwegend positief.

Meerwaarde

De inzet van een groepsleraar heeft een aantal voordelen: het brengt structuur, er is voldoende ruimte voor het opbouwen van relaties met leerlingen en het zorgt voor een vloeiende overgang van po naar vo. Hiermee heeft de inzet een positief effect op de onderwijskwaliteit, met name voor leerlingen die moeite hebben met de overgang naar de onderwijsstructuur in het vo. Een zorg die geuit is rondom de inzet van groepsleraren heeft betrekking op de groeiende achterstanden in het vmbo en het belang van vakinhoudelijk sterke docenten in de klas. Er wordt getwijfeld of groepsleraren (met een pabo-achtergrond) in staat zijn deze achterstanden te verkleinen.

Eisen aan en opleiden van groepsleraren

Bij een structurele inzet van groepsleraren is het denkbaar dat dit gevolgen heeft voor de eisen die aan docenten worden gesteld. Hoewel er geen eenduidige conclusie over te trekken is, is een veelgehoord geluid dat het mogelijk zou moeten zijn voor groepsleraren om breder inzetbaar te zijn, zoals in de bovenbouw in het vmbo. Een van de manieren op dit te bewerkstelligen zou het invoeren van een vmbo-bekwaamheid zijn, waarmee leraren vanuit bijvoorbeeld de pabo hun bevoegdheid kunnen halen om in het vmbo les te geven. Daarnaast wordt duidelijk dat er meer nadruk moet komen op pedagogiek in de eisen en daarmee in de opleidingen van leraren in het vmbo.

Mbo

5

5 Mbo

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de rol van groepsleraren in het mbo. We gaan achtereenvolgens in op de inzet van de groepsleraren – en pabo-afgestudeerden – en de rollen en taken die zij hebben in het mbo (5.2), de belangrijke kennis en vaardigheden (5.3), de geschiktheid van andere opleidingsachtergronden (5.4), de effecten van de inzet op het onderwijs (5.5) en bekwaamheidseisen voor en het opleiden van groepsleraren (5.6). We eindigen met een korte conclusieparagraaf. Waar we in dit hoofdstuk spreken over respondenten of geïnterviewden, bedoelen we vijf leraren, één directeur van een mbo-school en drie docenten bij lerarenopleidingen met wie is gesproken tijdens interviews of de twee deelnemers (twee leraren) aan het groepsgebesprek. Indien bepaalde input is gegeven door een specifieke doelgroep, wordt dit expliciet benoemd. Door de andere onderwijsstructuur in het mbo (vergeleken met de andere sectoren) zijn we in de gesprekken met het mbo, naast de inzet van groepsleraren, voornamelijk ingegaan op de eventuele brede inzetbaarheid van pabo-afgestudeerden in mbo niveau 1 en niveau 2.

5.2 Groepsleraar in de mbo-context

Het begrip groepsleraar is in het mbo ten opzichte van bijvoorbeeld het vmbo een minder vanzelfsprekend begrip. Zoals gezegd in de inleiding maakt de structuur van het mbo-onderwijs het niet altijd mogelijk om één leraar voor eenzelfde groep te zetten tijdens alle lessen. Toch zijn er wel mbo-scholen die ervoor kiezen om docenten in ieder geval zo veel mogelijk lessen te laten geven of een groot gedeelte van de dag betrokken te laten zijn bij een groep studenten. Ze maken hierbij weinig onderscheid in de inzet van pabo-afgestudeerden, PDG'ers of docenten van de lerarenopleiding. Dit is ook om de verschillende rollen en taken evenwichtig tussen de docenten te verdelen, en niet bepaalde docenten alleen maar de rol van begeleider of coach te geven. Vaak worden deze docenten ingezet op de avo-vakken, tijdens loopbaanbegeleiding en in mentorrollen. Tijdens een enkel gesprek kwam naar voren dat een groepsleraar ook betrokken kan zijn bij praktijkonderdelen van de opleiding. In ieder geval wordt de groepsleraar gezien als een leraar die het merendeel van de tijd voor dezelfde klas staat om het aantal gezichten voor de klas te beperken, en die als aanspreekpunt dient voor de studenten.

5.3 Inzet groepsleraren en pabo-afgestudeerden (rollen en taken)

Hoewel het begrip groepsleraar niet helemaal eenduidig is in het mbo, en hier tevens niet enkel pabo-afgestudeerden voor worden ingezet, kunnen pabo-afgestudeerden volgens de respondenten wel degelijk van meerwaarde zijn in het mbo. Zo kunnen zij – na het volgen van de benodigde scholing – voor verschillende onderdelen van het onderwijs worden ingezet, in verschillende rollen en taken. Pabo-afgestudeerden kunnen lesgeven in vakken zoals rekenen, Engels en de Nederlandse taal, waar gestructureerd onderwijs, inclusief oefeningen en toetsing, van groot belang is. De respondenten geven aan dat deze docenten in staat zijn om studenten te begeleiden die op basisschoolniveau beginnen en hen te helpen zelfvertrouwen op te bouwen in deze vakken. Een betrokkene vanuit de MBO Raad zegt:

“In de algemeen vormende vakken als Nederlands en Burgerschap kunnen ze zeker een rol spelen. Daarnaast in een rol als mentor, zeker binnen zo’n groep. Ook zijn ze goed inzetbaar op LOB-activiteiten, zoals het aanleren van werknemersvaardigheden. Het is in Entree het belangrijkste om studenten de eindstreep te laten halen en voor te bereiden op de maatschappij. Daar zijn pabo-afgestudeerden geschikt voor”.

Daarnaast spelen pabo-afgestudeerden een rol in loopbaanoriëntatie en begeleiding, waarbij ze studenten kunnen begeleiden bij activiteiten zoals het schrijven van sollicitatiebrieven, portfolio's en het voeren van gesprekken in vreemde talen, zoals met Duitse of Engelse toeristen. Hoewel loopbaanbegeleiding tot de mogelijkheden behoort, betwijfelen respondenten vanuit de lerarenopleidingen of dit de primaire rol zou moeten zijn van pabo-afgestudeerde docenten en of zij hiervoor geschikter zijn dan andere docenten.

Ook kunnen pabo-afgestudeerden betrokken zijn bij stagebezoeken, afhankelijk van de specifieke situatie en opleiding. Sommige taken, zoals stagebegeleiding, kunnen intensiever zijn en vereisen specifieke pedagogische vaardigheden en een diepgaand begrip van de studenten en de stageomgeving. Een docent zegt:

“Ik voorzie momenteel ook mogelijke rollen voor pabo’ers in de structuur om het onderwijs heen: In het Plustraject, om uitvallende jongeren op de rit te krijgen, of als coach vanuit het Studentencentrum bijvoorbeeld. En daarnaast als docent rekenen of Nederlands”.

In het algemeen geldt dat de geschiktheid van pabo-afgestudeerden voor deze specifieke taken sterk afhankelijk is van individuele capaciteiten en kennis. De geschiktheid voor specifieke taken verschilt van persoon tot persoon en hangt af van hun achtergrond, ervaring en expertise. Niet alle pabo-afgestudeerden zijn per definitie geschikt voor alle genoemde rollen in het mbo, maar ze kunnen een waardevolle bijdrage leveren op die gebieden waar gestructureerd onderwijs en basisvaardigheden nodig zijn. Een van de rollen waar pabo-afgestudeerden potentieel waardevol kunnen zijn is dus in de rol van groepsleraar, maar ook dat is afhankelijk van individuele capaciteiten, ervaring en kennis. Ook kunnen pabo-afgestudeerden waardevol zijn voor het opzetten van reken- en taalonderwijs in het mbo volgens een docent:

“Een collega die pabo heeft gedaan heeft de rekenmethode omgegooid. Dat is een meerwaarde, de didactische kennis van deze docenten, die echt veel weten over methoden en didactiek”.

Diversiteit in het docententeam is belangrijk, en niet alle docenten moeten pabo-afgestudeerden zijn. De inzet van deze docenten in een team hangt ook af van samenwerking, contact met collega-vakdocenten en het op de hoogte blijven van veranderingen en ontwikkelingen. Hoewel de potentiële inzet van pabo-afgestudeerden in het mbo dus uitgebreid en divers is, zijn er ook minder enthousiaste geluiden te horen onder de respondenten. Zo zegt een docent het volgende in een interview:

“Het is zoeken waar pabo-afgestudeerden ingezet kunnen worden. We hebben wel docenten Rekenen en Nederlands die ook mentor zijn. Zij weten niks van het vak af, maar hebben wel waarde in een mentorrol en bij LB/LOB-lessen en burgerschapsonderwijs. Pabo-afgestudeerden kunnen denk ik best een goede groepsleraar zijn, maar dan moet je het wel zo organiseren dat er korte lijntjes zijn tussen hen en de vakdocenten en dat zo stabiel mogelijk houden zonder wisselingen. Dat is lastig met al die parttimers”.

5.4 Kennis en vaardigheden

In dit hoofdstuk gaan we in op de kennis en de vaardigheden die nodig zijn om goed les te kunnen geven in mbo niveau 1 en niveau 2 en over welke vaardigheden pabo-afgestudeerden wel en niet beschikken om goed les te kunnen geven aan deze studenten.

Vereiste kennis en vaardigheden

Om les te kunnen geven in mbo-1 en mbo-2 zijn bepaalde vaardigheden nodig, grotendeels vergelijkbaar met vaardigheden die nodig zijn in de andere onderwijssectoren. Pedagogische kwaliteiten zijn volgens de respondenten van groot belang om (als groepsleraar) les te kunnen geven in mbo-1 en mbo-2. De groep studenten in met name mbo-1, maar ook in mbo-2, is zeer divers en de problematieken waar een relatief groot deel van deze studenten mee kampt potentieel zeer heftig. Ervaring met de doelgroep is daarmee – nog meer dan in vmbo – voor alle docenten van zeer groot belang. Hierbij speelt een aantal *zachte* vaardigheden een rol: bevoegenheid, *feeling* met de doelgroep en het kunnen inleven in de levens en leefwereld van de studenten. Daarnaast is vaak genoemd dat kennis over de juiste gesprekstechnieken erg belangrijk is. Juist omdat een deel van de studenten met persoonlijke problemen, gedragsproblematiek of een lastige situatie in de omgeving kampt, is het belangrijk om als docent de studenten op een juiste manier te benaderen, te begeleiden en vragen te stellen om een goede vertrouwensband op te kunnen bouwen en op een juiste manier om te gaan met trauma’s waar studenten soms mee kampen. Een betrokkene vanuit een lerarenopleiding stelt bijvoorbeeld:

“Het is van essentieel belang om goed contact te maken met studenten, pedagogisch vaardig te zijn en te begrijpen wat er speelt in de levens van de studenten. Je moet kunnen omgaan met de enorm diverse doelgroep met probleemgedrag en dat ook kunnen signaleren”.

“Je moet een veilige leeromgeving kunnen bieden. De studenten hebben vaak negatieve ervaringen en zijn onzeker, dus rust en veiligheid zijn belangrijk. Voordat je tot leren over kan gaan moet je als docent die veilige basis bieden en op orde hebben”.

Vaardigheden die specifiek in het mbo van belang zijn, zijn LOB-vaardigheden. In het mbo hebben docenten vaak een rol in de loopbaanoriëntatie en -begeleiding; de studenten zijn immers vaak op weg naar de arbeidsmarkt. Docenten geven aan dat het zeker in mbo-1 en mbo-2 hierbij vaak gaat om basale vaardigheden, zoals op tijd komen en afmelden bij ziekte. Als docent is het van belang je bewust te zijn van de situatie van studenten en het potentiële gebrek aan beroepsvaardigheden waar ze over beschikken. Voor docenten die als groepsleraar werken – of ten minste een aantal vakken geven – lijken deze vaardigheden extra van belang, aangezien zij vaak betrokken zijn bij de avo-vakken, LOB en mentortaken.

De hierboven genoemde vaardigheden zijn veelal zachte vaardigheden, waarvan een deel mogelijk lastig in een opleiding te verwerken is. Uit de gesprekken met een groot deel van de respondenten – zowel docenten als directeurs en lerarenopleiders – komt dan ook naar voren dat karakter en persoonlijkheid misschien wel belangrijker zijn dan vooropleiding. Dit werd in meerdere sectoren benoemd, maar met name in de gesprekken in het mbo werd dit sterk benadrukt. Een bepaald karakter, dat je in staat stelt streng maar rechtvaardig met de studenten om te gaan en je goed in hen in te leven, geholpen door voldoende levenservaring is volgens een groot deel van de respondenten van cruciaal belang om te kunnen omgaan met deze doelgroep, hun leefwereld te begrijpen en kennis aan hen over te brengen. Hierbij is vooropleiding van ondergeschikt belang. Het blijkt echter lastig om duidelijk te beschrijven welke karaktereigenschappen hiervoor dan specifiek nodig zijn.

Kwaliteiten van pabo-afgestudeerden

De meningen over de geschiktheid van pabo-afgestudeerden om les te geven in mbo-1 en mbo-2 lopen uiteen. Een deel van de respondenten stelt dat pabo'ers zeer geschikt zijn voor deze doelgroep, omdat ze bepaalde kwaliteiten meenemen vanuit de pabo die geschikt zijn in onder andere mbo-1 en mbo-2. Andere respondenten (mbo-docenten) zijn van mening dat pabo-afgestudeerden zich niet per se onderscheiden van docenten met een andere opleidingsachtergrond. Wel is er overeenstemming over een aantal kwaliteiten waarover pabo-afgestudeerden beschikken die van pas komen als leraar voor deze doelgroep. Zo wordt – net als voor de andere sectoren – benoemd dat de pedagogische kennis en vaardigheden die pabo-afgestudeerden hebben van meerwaarde zijn. Hierbij benoemen de respondenten vaardigheden rondom groepsbinding, het omgaan met groepsdynamiek en de aandacht voor individuen binnen een groep en het vermogen om een relatie op te bouwen met studenten. Daarnaast worden de didactische vaardigheden van pabo-afgestudeerden erkend. Zo stelt een aantal gesproken docenten dat docenten die van de pabo komen sterk zijn in differentiëren, een belangrijke vaardigheid om les te kunnen geven in mbo-1, aangezien het niveau en de cognitieve capaciteiten van de studenten flink kunnen verschillen. Ook de activerende werkvormen en kennis over een goede lesopbouw worden gewaardeerd en zijn goed bruikbaar in mbo-1 en mbo-2. Zo zegt een docent:

“Ze [pabo-afgestudeerden] zijn wel beter in activerende werkvormen, lesopbouw, didactische kwaliteiten. Die heb je als zij-instromer bijvoorbeeld minder meegekregen. Pabo'ers zijn ook beter dan vakdocenten in differentiëren en verlengde instructie, dat kunnen vakdocenten veel minder goed. En dat is in mbo-1 en -2 belangrijk, omdat niveauverschillen tussen studenten wel groot zijn”.

Ontbrekende kennis en vaardigheden van pabo-afgestudeerden

Zoals gezegd is er ook enige twijfel over de geschiktheid van pabo-afgestudeerden voor mbo-1 en mbo-2. Hier liggen een aantal ontbrekende vaardigheden en bepaalde kennis die zij missen aan ten grondslag. De meest voor de hand liggende is het gebrek aan vakkennis. Een deel van de mbo-docenten en schoolleiders is van mening dat pabo-afgestudeerden vakkennis missen, voornamelijk op het gebied van

de beroepsvakken en de praktijkdelen van de opleiding. Ze erkennen echter ook dat pabo-afgestudeerden waarschijnlijk toch niet in die vakken terechtkomen. De respondenten zien over het algemeen juist potentiële valkuilen voor pabo-afgestudeerden op andere vlakken. Zo wordt de verwachting uitgesproken dat pabo-afgestudeerden waarschijnlijk moeite hebben met de doelgroep en leeftijd van deze doelgroep. Tijdens de pabo nemen zij vooral kennis van de ontwikkeling van kinderen tot 12 jaar, waardoor verwacht wordt dat zij veel moeite zullen hebben met bijvoorbeeld de mondigheid van de studenten, de beperkte spanningsboog, de gedragsproblematieken en het gegeven dat een deel van de studenten de opleiding niet volgt omdat ze het vak waar ze voor worden opgeleid zo leuk vinden, maar omdat ze nu eenmaal naar school moeten. Een docent beschrijft dit als volgt:

“Waar pabo’ers misschien moeite mee zouden hebben is de ontwikkeling van de jeugd en de mondigheid van mbo’ers ten opzichte van het po, waar ze voor opgeleid zijn. En ook met hoe de hoofden van deze studenten werken”.

Andere respondenten (docenten) hebben ervaren dat docenten vanuit de pabo vaak te autoritair zijn en te snel in de weerstand schieten, terwijl studenten in mbo-1 juist slecht gedijen bij deze eigenschappen. Daar ziet zij dus een grote valkuil voor pabo-afgestudeerden. De respondenten benadrukken dat het hierbij van belang is om te kijken naar het karakter van de docenten. Met het juiste karakter kunnen ook pabo-afgestudeerden zich redden in mbo-1 en mbo-2, zo denken docenten:

“Het is duidelijk dat pabo-docenten zich niet altijd redden op basis van hun pedagogische achtergrond. Ze moeten het juiste karakter hebben, dat is belangrijker. Ze moeten niet te lief zijn of te autoritair”.

Daarnaast ervaart een deel van de respondenten dat pabo-afgestudeerden vaak moeite hebben met het lesgeven in een mbo-context, waar de structuur van het onderwijs en de opbouw daarvan sterk verschillen van het primair onderwijs. Zo missen ze vaak kennis over loopbaanbegeleiding en het belang daarvan tijdens lessen en beseffen ze niet altijd dat mbo-1 niet per se opleidt voor een vak, maar ook – of met name – studenten voorbereidt op de maatschappij.

5.5 Geschiktheid andere opleidingsachtergronden

Omgangskunde is volgens meerdere respondenten een geschikte andere opleidingsachtergrond om les te geven in mbo-1 en mbo-2, in vergelijkbare rollen als pabo-afgestudeerden. Een docent die omgangskunde heeft gedaan zegt dat bij de mbo-1-opleiding waar ze werkt veel docenten omgangskunde rondlopen:

“Deze docenten hebben ook een brede pedagogische basis en weten veel op het gebied van gedrag. Zij zouden bij uitstek geschikt kunnen zijn om als groepsdocent te fungeren. Hun vakgebied is gedrag en mensen. Dus als je meer pedagogisch sterke mensen wilt, kun je je misschien beter focussen op omgangskunde in plaats van op pabo’ers. Dit geldt ook voor Social Work, dat heel dicht ligt bij omgangskunde. In de lerarenopleiding omgangskunde krijg je ook veel Social Work. Dus die zijn ook geschikt”.

Ook door andere respondenten wordt opgemerkt dat studenten omgangskunde vaak al enige ervaring hebben en goed in staat zijn om gesprekken te voeren en bijvoorbeeld te werken aan burgerschapsvorming in het onderwijs. Ze lopen ook vaak stage in het mbo.

Personen met een achtergrond in de psychologie of pedagogiek zijn doorgaans professionals vanuit diverse vakgebieden en hebben al verschillende kwaliteiten en ervaringen. Tegelijkertijd wordt benadrukt dat hoewel ze mogelijk kennis hebben op het gebied van psychologie of pedagogiek, ze doorgaans wel nog moeten werken aan didactische vaardigheden die specifiek zijn voor het (mbo-)onderwijs. Een docent stelt:

“De focus bij personen met dergelijke achtergronden ligt op het ontwikkelen van didactische vaardigheden om effectief les te kunnen geven”.

5.6 Effecten van groepsleraren en pabo-afgestudeerden

De docenten in mbo-1 en mbo-2 hebben heel verschillende achtergronden. Een deel komt inderdaad vanuit de pabo, na afronding van het PDG-traject. Maar er werken ook veel zij-instromers vanuit het beroep, eerste- en tweedegraads docenten en docenten met een andere vooropleiding, vaak omgangskunde, voor deze doelgroep. Ook de rol van groepsleraar in mbo-1 en mbo-2 is niet voorbehouden aan bepaalde opleidingsachtergronden. Hoewel er bepaalde rollen worden voorzien waarin pabo-afgestudeerden van meerwaarde kunnen zijn, lijken de mbo-scholen weinig onderscheid te maken tussen opleidingsachtergrond bij de inzet van docenten in mbo-1 en mbo-2.

Ervaringen met groepsdocenten

Hoewel de term groepsleraar in het mbo minder vanzelfsprekend is dan in de andere sectoren, wordt er op verschillende mbo-scholen al gebruikgemaakt van vergelijkbare structuren. Zo kiest een van de scholen ervoor om de mbo-1 studenten zo veel mogelijk les te geven in één klaslokaal en zo veel mogelijk in dezelfde klassamenstelling, met maximaal 2 LOB'ers voor de groep. Hoewel deze studenten nog wel verschillende docenten voor de klas zien, bijvoorbeeld bij de praktijklessen, probeert men dit op deze manier zo veel mogelijk te beperken. Een andere docent kiest ervoor om zo veel mogelijk van de theorielessen zelf te geven, zodat hij de studenten op veel verschillende momenten ziet en ook ruimte heeft om spontane mentorlessen in te voegen wanneer hij dit nodig acht. Op deze manier waarborgt hij toch dat er enige structuur en regelmaat is en kan hij een band opbouwen met de studenten. Beide vormen bevatten daarmee elementen van een groepsleraar. De docenten noemen vervolgens ook een aantal voordelen van de inzet van een groepsleraar, of een vorm die daar op lijkt.

Structuur

Het werken met vaste structuren bevalt goed – bijvoorbeeld door de studenten in een vast lokaal te plaatsen. Veel studenten komen van pro, vso of vmbo-bl, die zijn structuur gewend. Het is voor deze studenten heel lastig om in het mbo te stappen, waar doorgaans minder structuur aanwezig is dan in de eerdergenoemde sectoren. Voor deze studenten is het bieden van deze structuur in het mbo erg belangrijk. Ze hebben behoefte aan vaste gezichten voor de klas. Dit wordt ook door andere respondenten benadrukt: dat begrip voor en voeling met de doelgroep, in dit geval de studenten in het mbo, van essentieel belang zijn. Zowel de achtergrond als de motivatie van de docent is daarbij belangrijk voor het succes in het mbo-onderwijs.

Minder gezichten

Ze zien de meerwaarde van het beperken van het aantal docenten voor een klas. Wanneer één of twee docenten voornamelijk de taken rondom mentorlessen, theorie en LOB op zich nemen, is het voor de studenten duidelijk wie het aanspreekpunt is en bij wie ze terecht kunnen als ze ergens mee zitten.

Een kwetsbaarheid van de inzet van een (vorm van) groepsleraar die genoemd wordt is de afhankelijkheid van één of een klein aantal docenten. Een van de docenten heeft ervaren dat hij op een bepaald moment de chemie met een klas verloor, en deze klas kwijtraakte. Ze hadden geen motivatie meer en hij kon als docent geen vat meer op ze krijgen. Deze afhankelijkheid is een nadeel van een groepsleraar.

Effecten op de onderwijskwaliteit

Respondenten zien veelal positieve effecten van groepsleraren op de onderwijskwaliteit in mbo niveau 1 en 2. Dit schrijven ze vooral toe aan hun goede pedagogisch-didactische vaardigheden, aan de structuur die ze aan een klas kunnen bieden en aan het feit dat studenten, zeker bij Entree, vooral moeten worden voorbereid op de maatschappij. Groepsleraren hebben bepaalde kwaliteiten die de onderwijskwaliteit omhoog brengen, zeker vanuit deze visie dat je niet per se voor een vak opleidt maar de studenten voorbereidt op de maatschappij. Pabo-afgestudeerden hebben hierbij een streepje voor op pedagogisch gebied en in gesprekstechnieken, want daar zijn zij veel meer en beter in opgeleid dan bijvoorbeeld docenten die een tweedegraads lerarenopleiding hebben gevolgd. Dat geldt ook voor groepsdynamiek en technieken om de sfeer te beïnvloeden.

Effecten op de formatie, HR-beleid en het lerarentekort

Formatie

Het lijkt per opleiding nogal te verschillen, stelt een respondent afkomstig uit de lerarenopleidingen. In sommige opleidingen krijgen studenten veel verschillende docenten, terwijl dit in andere opleidingen juist steeds meer één persoon is, dus als groepsleraar.

Lerarentekort

Pabo-afgestudeerden met de juiste motivatie en interesse in het onderwijs zijn zeer welkom, maar in het basisonderwijs is er momenteel een groot tekort aan docenten. Vanuit een trainer van een lerarenopleiding klinkt het volgende:

“Dat is het lastige van een grote instroom vanuit de pabo naar het mbo. Je haalt ze daar weg, ondanks tekorten. Ik snap dat het zo werkt in loopbaantrajecten, maar misschien moeten we op een andere manier naar het onderwijssysteem kijken. We halen ze nu daar weg, omdat ze kwaliteiten hebben die we in het mbo te weinig zien. We zouden meer moeten inzetten op [het zelf voor het mbo opleiden van docenten met] die kwaliteiten, in plaats van ze daar weg te halen”.

Groepsleraren kunnen dus helpen in het terugdringen van het lerarentekort in het mbo. Er is momenteel een tekort aan taal- en rekendocenten. Als er besloten wordt dat pabo-afgestudeerden als volwaardige docenten voor die vakken kunnen werken in niveau 1 en 2, dan kunnen scholen al volledig benoembare docenten inzetten voor niveau 3 en 4. Vanuit het onderwijsperspectief als geheel is het misschien niet de oplossing, maar vanuit het perspectief van het mbo zou het helpen. Pabo-afgestudeerden zouden vakbekwaam kunnen worden voor avo-vakken.

5.7 Bekwaamheidseisen voor en het opleiden van groepsleraren

De discussie rondom de bekwaamheidseisen roept in het mbo gemengde gevoelens op. Zo is een betrokkene van de MBO Raad van mening dat het wellicht beter is om weg te blijven van de discussie rondom bekwaamheid en bevoegdheid.¹⁰ Het zou wel fijn zijn als het makkelijker zou zijn om pabo-afgestudeerden in dienst te nemen en in te zetten en om hun de scholing te geven die nodig is. Daarmee wordt dan uitdrukkelijk geen PDG-traject bedoeld. Volgens de respondent zijn pabo-afgestudeerden gewoon goede docenten en is het belangrijk om ervoor te zorgen dat zij niet allerlei onnodige dingen moeten doen om bekwaam te worden.

Het is bovendien in dit geval ook lastig om specifieke bekwaamheidseisen te benoemen voor pas afgestudeerden, aangezien veel van de benodigde vaardigheden, zoals pedagogische vaardigheden, enthousiasme, doorzettingsvermogen en betrokkenheid, eerder persoonlijke eigenschappen lijken te zijn dan strikte vereisten die in een opleiding passen. Door een deel van de respondenten wordt ook benadrukt dat enthousiasme, innovatief zijn, creativiteit en het vermogen om aantrekkelijke onderwijsmethoden te ontwikkelen voor groepsleraren bij mbo-niveau 1 en 2 belangrijker zijn dan specifieke vakinhoudelijke vaardigheden. Context-specifieke ontwikkeling en kennis van de doelgroep, inclusief volwassen studenten, worden daarbij wel als waardevolle aanvullingen beschouwd. Daarnaast geeft een andere respondent aan dat het misschien wel nodig is om pedagogische competenties weer meer nadruk te geven, maar dat er niets hoeft te veranderen aan de bekwaamheidseisen.

Er zijn echter ook andere geluiden te horen onder respondenten. Zo vertelt een respondent dat alle docenten, inclusief pabo-afgestudeerden, de benodigde bekwaamheden moeten bezitten. Mocht blijken dat pedagogische vaardigheden tekortschieten, dan kan deze respondent zich voorstellen dat de be-

¹⁰ In het mbo is geen sprake van formele bevoegdheden, maar wordt gesproken van ‘benoembaar’ in plaats van ‘bevoegd’. Desondanks is de term bevoegdheid in deze context met enige regelmaat teruggekomen tijdens gesprekken, bijvoorbeeld omdat een vo-bevoegdheid leidt tot een mbo-benoembaarheid. In deze gevallen hebben we de term *bevoegd* gehandhaafd, ondanks dat hier formeel geen sprake van is in het mbo.

kwaamheidseisen dienen te worden aangescherpt. De geïnterviewde benadrukt het belang van de bekwaamheden die nodig zijn voor groepsleraren. Een voorstel is om afspraken te maken over professionalisering en de respondent suggereert dat lerarenopleidingen minors of modules zouden kunnen aanbieden om deze bekwaamheden te ontwikkelen. De complexiteit ligt in de borging van deze bekwaamheden in ieder team zonder de bekwaamheidseisen drastisch te veranderen.

Veel respondenten beoordelen de inzet van pabo-afgestudeerden als positief, maar er zijn ook zorgen over het mogelijk creëren van een nieuwe bevoegdheid. De zorg is dat de vaardigheden die pabo-afgestudeerden hebben dan vereist zullen worden als algemene vaardigheden voor alle docenten in het mbo. Er wordt gevreesd dat dan iedere docent aan dit niveau zou moeten voldoen, terwijl dat helemaal niet nodig is. De respondent is echter niet tegen het creëren van een speciale functie voor groepsleraren in het mbo, zonder het toevoegen van een nieuwe bevoegdheid.

Een respondent van de MBO Raad vindt het belangrijk om de groepsleraar te zien als een ‘plusje’ bovenop de basisbevoegdheid (of benoembaarheid), wat gekoppeld kan worden aan een hogere functie of schaal in het functiehuis. Het doel is om voldoende docenten geïnteresseerd te krijgen in deze rol zonder een hele nieuwe ‘bevoegdheid’ te creëren. Het voorbeeld van groepsdocenten die voor rekenen worden ingezet wordt genoemd en de respondent merkt op dat dit prima binnen het huidige systeem zou kunnen passen. Het is aan het bevoegd gezag om te bepalen of iemand vakbekwaam is, en als iemand het niveau van rekenen op een bepaald niveau kan geven, dan zou dit niet hoeven te resulteren in een nieuw type functie. In deze definitie zijn deze docenten geen groepsleraren, maar eerder vakdocenten met sterke sociale vaardigheden.

5.8 Conclusies

Door de andere onderwijsstructuur in het mbo (vergeleken met de andere sectoren) zijn we in de gesprekken met het mbo, naast de inzet van groepsleraren, voornamelijk ingegaan op de eventuele brede inzetbaarheid van pabo-afgestudeerden in mbo-1 en mbo-2. In het mbo werken namelijk docenten met verschillende opleidingsachtergronden, waaronder docenten met een pabo-achtergrond. Zij worden vaak ingezet voor de avo-vakken – Nederlands, Rekenen en Burgerschap – of hebben een rol in student-begeleiding en LOB-activiteiten. Toch is het ook zoeken naar (andere) manieren om pabo-afgestudeerden in te zetten, juist door de nadruk op beroepsgerichte vakken in het mbo.

Kennis en vaardigheden

Gevraagd naar de vaardigheden die nodig zijn om les te kunnen geven in mbo-1 en mbo-2 worden voornamelijk pedagogische vaardigheden genoemd:

- in staat zijn een relatie op te bouwen met studenten;
- het kunnen inleven in de leefwereld van de studenten;
- de juiste gesprekstechnieken.

Specifieke vaardigheden die in het mbo belangrijk zijn voor docenten zijn daarnaast LOB-vaardigheden, aangezien docenten hier vaak een rol in hebben.

Uit de gesprekken komt naar voren dat in het mbo sterk het idee leeft dat niet per se vooropleiding, maar vooral persoonlijkheid en karakter bepalen of iemand geschikt is voor het lesgeven aan deze doelgroep. Relatief veel studenten kampen met persoonlijke en/of gedragsproblematiek en *feeling* met de doelgroep is essentieel. De studenten hebben veel belang bij een veilige leeromgeving en een sterke band met de leraar.

Als gevolg hiervan zijn de meningen over de inzet van pabo-afgestudeerden in het mbo verdeeld. Hoewel wordt erkend dat zij beschikken over veel pedagogische en didactische vaardigheden die belangrijk zijn in het mbo – bijvoorbeeld rondom groepsdynamiek en het kunnen differentiëren – wordt hun gebrek aan ervaring met de doelgroep en kennis over (het omgaan met) studenten met gedragsproblematiek als een grote valkuil gezien. Ook is de omschakeling naar het lesgeven in een mbo-context voor

pabo-afgestudeerden vaak groot. Daarnaast bestaan er twijfels over de vakinhoudelijke kennis van pabo-afgestudeerden, al worden deze niet door iedereen herkend.

Meerwaarde

In het mbo is het gebruik van groepsleraren minder vanzelfsprekend dan in de andere sectoren en hebben zij ook niet altijd een pabo-achtergrond. Toch komen groepsleraren in het mbo wel degelijk voor en wordt hier ook een aantal voordelen van ingezien. Met name de structuur die de inzet van een groepsleermeester meebrengt wordt als positief ervaren, net als de mogelijkheid die het biedt om een sterke band met studenten op te bouwen. De geschiktheid van pabo-afgestudeerden voor deze rol wordt onderkend, aangezien zij over veel pedagogische vaardigheden beschikken die voor deze rol van belang zijn.

Bevindingen werksessie

6

6 Bevindingen werksessie

6.1 Inleiding

Na het voeren van alle individuele interviews organiseerden we een werksessie met drie lerarenopleiders en één hoogleraar. Het doel hiervan was om eerst vanuit verschillende perspectieven te reflecteren op de voorlopige resultaten en met hen na te denken over de meerwaarde van een groepsleraar (afkomstig van de pabo) en vervolgens met hen na te denken over manieren die zij geschikt achten om de docenten de benodigde kennis en vaardigheden aan te leren. Denk hierbij aan het ontwerpen van een nieuwe opleiding, het toevoegen van keuzedelen of het verbeteren van bestaande opleidingstrajecten. In dit hoofdstuk zetten we kort de belangrijkste bevindingen uit deze werksessie uiteen.

6.2 Bevindingen

Benodigde en missende kennis en vaardigheden

Bij aanvang van het gesprek wordt meteen de vraag naar voren gebracht wat er zo specifiek is aan de groepsleraar en de kennis die hiervoor benodigd is. Een pabo-docent is per definitie een groepsleraar, en moeten niet alle leraren over voldoende pedagogische en didactische vaardigheden beschikken vanuit hun opleiding? Daarmee komt vervolgens de vraag naar voren: is een groepsleraar daadwerkelijk een ander type leraar of een leraar met andere vaardigheden, of is het een organisatorische vraag die we beantwoorden; hoe pas je een groepsleraar in op je school?

De deelnemers zijn het duidelijk eens over de meerwaarde van een sterk pedagogische docent in de verschillende sectoren van het onderwijs. Met name het zelfbewustzijn en het je bewust zijn van je eigen handelen worden hierbij als belangrijk gezien. Ook zijn ze het erover eens dat een docent van de pabo over relatief veel pedagogische vaardigheden beschikt. Toch zijn ze er niet direct van overtuigd dat pabo-afgestudeerden hier meer geschikt voor zijn dan andere leraren. Hiervoor dragen ze een aantal redenen aan. Zo stellen ze dat pabo-afgestudeerden wel veel kennis hebben over pedagogische omvang, maar te weinig over het pedagogisch handelen als studenten het moeilijk hebben als gevolg van leerproblemen, vanuit sociaaleconomische status of ontwikkeling. Ook stellen ze dat pabo-afgestudeerden diepgang missen in de vakken. Over deze vakkennis en diepgang beschikken leraren van een lerarenopleiding juist wel. Deze vakkennis wordt als een belangrijk onderdeel gezien van het leraarschap. Zo zegt van de deelnemers:

“Het zien van de leerling, die pedagogische richting, is een voorwaarde voor het leren. Maar als je alleen pedagogisch bezig bent, is er wel een fijne relatie, maar is de leerling aan het eind niet klaar voor de vervolgopleiding”.

De deelnemers aan de werksessie onderschrijven dan ook de behoefte om een manier te vinden waarop docenten op beide onderdelen vaardigheden hebben en aangereikt krijgen in een opleiding.

Manieren voor het aanleren van benodigde vaardigheden

De deelnemers zijn zich dus goed bewust van het belang van een leraar die zowel pedagogisch als didactisch zeer sterk is. Een van de deelnemers geeft hier sinds een aantal jaar handen en voeten aan door het ontwikkelen van een nieuwe, universitaire opleiding, gericht op het lesgeven in zowel het primair- als het voortgezet onderwijs (tweedegraads bevoegdheid): de Universitaire Lerarenopleiding Primair en Voortgezet Onderwijs (ULPriVO). Deze nieuwe opleiding is in een vergevorderd stadium, en hiermee wil de Universiteit Leiden – de opleiding wordt ingebed in het Instituut Pedagogische Wetenschappen – leraren opleiden die les kunnen geven in zowel het primair- als het voortgezet onderwijs, waarbij er veel theoretische aandacht is voor pedagogische vaardigheden, omgaan met leerproblemen bij leerlingen en de overgang tussen po en vo, maar ook voor het aanreiken van ruim voldoende vakkennis. De Universiteit wil hiermee leraren opleiden die zich qua profiel onderscheiden van andere leraren door een dubbele onderwijsbevoegdheid (po en vo), een sterke pedagogische, onderwijskundige en didactische basis en onderzoekende houding gebaseerd op wetenschappelijke kennis en ervaring in het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs. Hoewel deze opleiding niet is ontwikkeld als antwoord op de

behoefte aan groepsleraren, lijken de toekomstige leraren die hiervan zullen afstuderen wel uitermate geschikt voor die rol.

Ook andere deelnemers denken hardop na over de mogelijkheid om een nieuwe opleiding op te richten voor een groepsleraar. Een van de redenen om dit te doen is om de pabo en de andere lerarenopleidingen meer *samen te laten komen*. Momenteel lijken deze opleidingen twee gescheiden werelden, terwijl de praktijk laat zien dat kennis van beide nuttig kan zijn om een goede leraar te zijn in de onderzochte sectoren. De deelnemers vinden daarnaast dat de huidige op- en bijscholingstrajecten wel nuttig zijn, maar slechts een druppel op een gloeiende plaat. De deelnemers stellen verschillende manieren voor om hier vorm aan te geven. Zo denkt een van de deelnemers dat het zinvol zou kunnen zijn om een verdiepende Masteropleiding Groepsleraar te ontwikkelen waar zowel leraren met pabodiploma als met een diploma van een andere lerarenopleiding toegang toe hebben. In deze master zou dieper ingegaan kunnen worden op relevante vaardigheden die voor beide groepen – gezamenlijk en afzonderlijk – nodig zijn om groepsleraar te zijn.

Een andere, minder ingrijpende, optie zou zijn om maatwerktrajecten te ontwikkelen voor de verschillende groepen leraren, waarin per leraar bekeken wordt wat nodig is. Dit zou vergelijkbaar kunnen zijn met opscholingstrajecten en PDG-trajecten, maar met veel aandacht voor de specifieke behoeften van de deelnemers. De ervaring leert namelijk dat elke docent over andere vaardigheden beschikt, niet alleen vanuit de opleiding, maar ook vanuit karakter en levenservaring. Als aanvulling op deze trajecten zou het, volgens de deelnemer, goed zijn om een overkoepelend orgaan op te richten waar kennis bij elkaar komt en gedeeld wordt en waar kruisbestuiving tussen verschillende typen leraren plaatsvindt.

Hoewel de deelnemers verschillende opties aandragen voor het opleiden van groepsleraren en het niet eenduidig is of een nieuwe opleiding of een aanpassing van bestaande trajecten het beste scenario is, zijn ze het erover eens dat een focus op (potentiële) pabo-studenten niet gewenst is. De deelnemers stellen dat het belangrijk is breed te kijken, dus ook naar andere opleidingen en doelgroepen die momenteel mogelijk nog niet aangesproken worden. Dit gebeurt bijvoorbeeld met de nieuwe opleiding van de Universiteit Leiden. Daarnaast zijn de deelnemers het erover eens dat het begeleiden van nieuwe docenten tijdens de eerste jaren – de zogenaamde inductie – mogelijk het allerbelangrijkst is. Opleidingen leveren de leraren startbekwaam af, maar doorontwikkeling en begeleiding op de scholen is cruciaal om de docenten zo goed mogelijk toe te rusten op deze doelgroep.

Conclusies

7

7 Conclusies

In dit hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvragen en trekken we een aantal conclusies op basis van de onderzoeksbevindingen.

Kennis en vaardigheden

1. Welke kennis en vaardigheden zijn essentieel om goed les te kunnen geven aan deze groepen 12-plussers? Denk aan pedagogisch-didactische, doelgroepspecifieke en vakinhoudelijke kennis en vaardigheden.

Uit het onderzoek komen verschillende vaardigheden en soorten kennis naar voren die van belang zijn bij het lesgeven aan leerlingen en studenten van 12 jaar en ouder. Waar de meeste overeenstemming over bestaat, voor alle vier de sectoren, is het belang van pedagogische vaardigheden. Hierbij wordt voornamelijk bedoeld op het kunnen opbouwen van een band met leerlingen en studenten, het zorgen voor een veilig leerklimaat en kennis hebben van groepsdynamica.

Daarnaast wordt ook kennis van de doelgroep breed gedragen als voorwaarde om les te kunnen geven, net als kennis over de fysieke en mentale ontwikkeling in deze leeftijd, kennis over hun leefwereld, maar ook kennis over bepaalde gedragsproblematieken (ADHD, ASS) waar relatief veel leerlingen en studenten in deze doelgroepen mee kampen is van groot belang.

Daarnaast is ook een aantal didactische vaardigheden van belang, niet alleen voor deze leeftijdsgroep alleen, maar zeker ook voor het lesgeven als groepsleraar. De belangrijkste didactische vaardigheden zijn in staat zijn om te differentiëren, actieve werkvormen aan kunnen bieden, en een les kunnen opbouwen waarmee leerlingen en studenten gemotiveerd blijven.

Over de mate waarin vakinhoud belangrijk is bestaat discussie. Hoewel een bepaalde basis van vakken-nis als noodzakelijk wordt gezien, is een deel van de respondenten van mening dat elke leraar – ongeacht vooropleiding – in staat is les te geven aan deze doelgroepen. Aan de andere kant wordt juist gesteld dat dit niet mogelijk is en dat het belangrijk is vakinhoudelijk sterke leraren voor deze groepen te zetten. De mate waarin vakkennis belangrijk is lijkt daarmee ook af te hangen van de doelgroep waaraan en niveau waarop een leraar lesgeeft.

Rolafbakening en opleiding

- 2.a. In hoeverre kunnen andere professionals met bijvoorbeeld een achtergrond in omgangskunde, pedagogiek en psychologie worden opgeleid tot een geschikte groepsleraar?
- 2.b. Welke extra competenties en kennis moeten zij verwerven?

Professionals met andere achtergronden zouden geschikt kunnen zijn als groepsleraar, maar moeten hiervoor wel bijgeschoold worden en benoembaar zijn. Vaak zijn deze professionals pedagogisch goed onderlegd, maar dient er met name op didactisch vlak nog veel aangeleerd te worden.

In de praktijk zien we dat met name omgangskunde relatief vaak voorkomt als andere opleidingsachtergrond, zeker in het praktijkonderwijs, vso en mbo. Deze opleiding wordt dan ook als goed geschikt gezien om les te kunnen geven als groepsleraar of andere rollen te vervullen in het mbo waar ook pabo-afgestudeerden voor ingezet kunnen worden. Met bijvoorbeeld pedagogiek en psychologie hebben de scholen minder ervaring, maar men verwacht dat hier meer bijscholing voor nodig is.

Van scholen en leraren horen we daarnaast dat vooropleiding vaak minder belangrijk is dan persoons-kenmerken, achtergrond en ervaring.

- 2.c. Wat is het beroepsbeeld groepsleraar vanuit verschillende perspectieven (stakeholders, de mbo docent, de groepsleraar)?
3. Waar kan de groepsleraar wel worden ingezet, waar niet, en onder welke voorwaarden? Hoe verhoudt de inzet van de groepsleraar zich tot de inzet van vakdocenten/beroepsgerichte leraren? Zijn er beperkingen met betrekking tot beroepsgerichte delen van het onderwijs? En wat betekent dit alles voor de inzet van vakdocenten en bekwaamheidseisen?

Wanneer we kijken naar de inzet van groepsleraren worden verschillende rollen voorzien. Redenerend vanuit het beroepsbeeld van een docent wordt uiteraard een rol voorzien in het verzorgen van het onderwijs. Hierbij hangt het gedeeltelijk van de sector af hoe dit vorm krijgt. In het praktijkonderwijs worden groepsleraren al veelvuldig ingezet en gebeurt dit in een rol als mentor en geven zij vaak de theorievakken. In het vso met uitstroomprofiel arbeidsmarktgericht/dagbesteding en in de onderbouw vmbo hebben ze vaak een soortgelijke rol. In het vso met uitstroomprofiel vervolgonderwijs, met name bij de hogere leerjaren en niveaus, wordt er meer gebruikgemaakt van vakleraren, die soms wel meerdere vakken geven. In het mbo geven groepsleraren ook meerdere vakken, maar hebben ze voornamelijk een rol in begeleiding, mentortaken en LOB-activiteiten. Een beperking die sectoroverstijgend herkend wordt, is de beperking van de inzet van groepsleraren in de beroepsgerichte vakken of onderdelen van een opleiding; hier is doorgaans de specifieke kennis van een vakleraar noodzakelijk.

Naast het verzorgen van onderwijs kunnen groepsleraren worden ingezet voor het leren van en met collega's; vaak beschikken zij over bepaalde, specifieke vaardigheden, waardoor ze een rol kunnen spelen in de professionalisering van collega's. Deze specifieke vaardigheden maken ook dat ze kunnen bijdragen aan het organiseren van onderwijs, specifiek groepsleraren met een pabo-achtergrond. Zo zijn zij regelmatig betrokken bij het verbeteren van methodes, vanuit hun didactische kennis.

Er bestaat, zoals gezegd, discussie over de mate waarin vakinhoud belangrijk is en waar het kantelpunt ligt waarop vakinhoudelijke kennis belangrijker wordt dan pedagogische vaardigheden. Het is van belang dat in iedere beroepsgroep afgestemd wordt en een besluit wordt genomen over de vraag wat je mag verwachten van een groepsleraar. Het beroepsbeeld van de groepsleraar staat nog niet vast. Waar ligt de grens van de inzet van een groepsleraar, en vanaf welk punt ligt de nadruk op vakinhoud? Het is belangrijk hierbij te bepalen waar de uitstroom de vakinhoud raakt; is de vakinhoud voldoende gewaarborgd voor de uitstroom van de studenten? Het uitstroomprofiel bepaalt daarbij in welke mate een groepsleraar kan worden ingezet.

4. Wat leren we van het opscholingstraject 'Groepsleerkracht onderbouw vmbo basis/kader'?
5. Waar zitten gaten en overlap bij de verschillende opleidingen (bijvoorbeeld omgangskunde en pedagogiek) en het opscholingstraject 'Groepsleerkracht onderbouw vmbo basis/kader', als het gaat om de benodigde competenties die groepsleraren 12+ zouden moeten hebben?

Over het opscholingstraject – waarmee pabo-afgestudeerden hun bevoegdheid halen om in het vmbo les te geven – bestaat vooral tevredenheid. Het bereidt de pabo-leraren voldoende voor om startbekwaam in het vmbo aan het werk te gaan en het feit dat het slechts een halfjaar duurt wordt als een voordeel gezien; de deelnemers starten daarnaast namelijk ook in een nieuwe baan in een nieuwe onderwijscontext. Wel zou er meer aandacht kunnen zijn voor het onderdeel coaching binnen dit traject. Ook is het van belang om de deelnemers te scholen in vakken waar zij zelf affiniteit mee hebben of zich comfortabel bij voelen, om daadwerkelijk goede en bekwame leraren af te leveren.

Over de overlap tussen het opscholingstraject en een aantal andere opleidingen hebben we niet veel informatie kunnen ophalen. Wel concluderen we dat er zowel in de opscholingstrajecten als de andere opleidingen (enige) aandacht is voor de pedagogische vaardigheden die nodig zijn om les te geven in het vmbo. In welke mate dit verschilt is niet te zeggen op basis van dit onderzoek. Wel is het aannemelijk dat in het opscholingstraject meer aandacht is voor didactische vaardigheden – mogelijk met uitzondering van de opleiding omgangskunde – en vakinhoud.

Kansen en risico's

6. Gaat het opleiden/inzetten van dit type docenten ten koste van andere aspecten van het onderwijs (zoals de vakinhoud en/of de kwaliteit van het onderwijs)?
7. Wat zijn de gevolgen van een functie als groepsleraar voor de inzet van andere docenten en de formatie?
8. Wat betekent de inzet van groepsleraren 12+ voor de doorlopende lijn van de opleiding, inductie en verdere professionalisering van de docenten?

Uit dit onderzoek komt naar voren dat het inzetten van groepsleraren juist van meerwaarde kan zijn voor de onderwijskwaliteit. Met een groepsleraar zien leerlingen namelijk zo veel mogelijk hetzelfde gezicht voor de klas gedurende de dag en zitten ze ook zo veel mogelijk in hetzelfde leslokaal. Dat zorgt voor rust en dat is erg belangrijk voor de doelgroep waar dit onderzoek zich op richt. Daarnaast bieden groepsleraren de mogelijkheid om als leraar een vertrouwensband op te bouwen met de leerlingen. Aan de andere kant zien respondenten ook de risico's van het inzetten van groepsleraren. Als een groepsleraar uitvalt kan het lastiger zijn om vervanging te regelen. Die vervanger moet namelijk in staat zijn om meerdere lessen te geven. Daarnaast kan het inzetten van groepsleraren ook leiden tot een verhoogde werkdruk.

Het inzetten van groepsleraren kan in sommige gevallen ten koste gaan van de vakinhoud. In dit onderzoek wordt bijvoorbeeld geconstateerd dat groepsleraren met een pabo-achtergrond bepaalde vakinhoud missen om goed les te kunnen geven in de bovenbouw van vmbo basis/kader en in het vso als het gaat om diplomagericht onderwijs. Het is dan ook de bedoeling dat groepsleraren uitsluitend in de onderbouw van vmbo basis/kader lesgeven. Het is dus belangrijk om, samen met alle belangrijke stakeholders, de discussie te voeren over waar de grenzen liggen wat betreft de inzet van groepsleraren. Deze discussie hangt samen met de vraag in welke mate pedagogische vaardigheden belangrijker zijn dan inhoudelijke vakkennis. Dit zal per doelgroep moeten worden bekeken omdat het antwoord afhankelijk is van wat de leerlingen nodig hebben.

Het veld heeft geen duidelijk zicht op de gevolgen van een functie als groepsleraar op de formatie. Ook zien zij niet direct een bijdrage van de inzet van meer groepsleraren aan het lerarentekort. In het vmbo en mbo wordt bijvoorbeeld erkend dat het te verwachten is dat de functie groepsleraar wellicht leraren richting deze sectoren trekt, maar dat deze hoogstwaarschijnlijk vanuit het primair onderwijs komen. Meer dan een oplossing lijkt het daarmee een verschuiving van een probleem.

Wat betreft inductie en professionalisering is het algehele beeld dat dit maatwerk is. Het is afhankelijk van de leervraag van de leraar en niet van het type rol dat hij of zij heeft of de opleidingsachtergrond.

Effecten

9. Wat zijn de mogelijke effecten van een opleiding tot groepsleraar op het carrière- en loopbaanperspectief van deze leraren? Wat zijn de mogelijke effecten van een functie als groepsleraar op het HR-beleid van scholen?
10. Wat zijn de effecten van het breder inzetten van po-bevoegde leraren op beleid, praktijk en onderwijskwaliteit?
11. Om welke redenen maken pabo-opgeleide/po-bevoegde leraren de keuze om te werken in een andere sector dan het po?

Momenteel lijken groepsleraren niet per se een aparte rol of positie te hebben in scholen en zijn ook hun carrièremogelijkheden niet anders dan die van andere leraren binnen de scholen. Op het gebied van HR lijkt er daarom ook weinig aandacht te zijn voor specifiek de positie van groepsleraren. Of een opleiding tot groepsleraar dit zou veranderen is moeilijk te zeggen, en afhankelijk van de invulling van deze opleiding en de bevoegdheden waar deze opleiding toe zou leiden.

Over de inzet van po-bevoegden (in dit rapport pabo-afgestudeerden) en de effecten daarvan op de onderwijskwaliteit zijn de meningen enigszins verdeeld, maar is het algehele beeld positief. Pabo-afgestudeerden beschikken over een aantal vaardigheden die van belang zijn voor het lesgeven aan deze doelgroepen. Zo zijn zij over het algemeen sterker opgeleid in pedagogische vaardigheden, waardoor zij bijvoorbeeld beter in staat zijn om een relatie op te bouwen met leerlingen en studenten en veel kennis hebben over groepsdynamica. Daarnaast zijn ze didactisch goed onderlegd, waardoor ze sterk zijn in differentiëren, een vaardigheid die sterk in hen wordt gewaardeerd. De pabo-afgestudeerden hebben echter ook minder sterke punten, die zich voornamelijk toespitsen op twee onderdelen: vakkennis en vakdidactiek enerzijds en een beperkte kennis van en ervaring met de doelgroepen anderzijds. Hierdoor con-

cluderen we dat de pabo-afgestudeerden op veel vlakken een positieve bijdrage leveren aan de onderwijskwaliteit, maar dat het belangrijk is om ook voldoende aandacht te besteden aan de minder sterke, maar zeer belangrijke zwakkere punten.

Wanneer pabo-afgestudeerden overstappen naar een andere sector is dit eigenlijk altijd vanwege een bevologenheid voor of interesse in de leerlingen en studenten in deze sectoren. Ze willen graag lesgeven aan leerlingen en studenten in een andere leeftijdsgroep dan in het po, en/of willen graag bijdragen aan het onderwijs aan leerlingen met bijvoorbeeld ondersteuningsbehoeften. In het verleden stapten poveren ook nog over naar het vo of mbo vanwege de arbeidsvoorwaarden, maar sinds er meer gelijkheid is in de salariëring van alle leraren lijkt dit een minder grote rol te spelen.

Aanbevelingen

8

8 Aanbevelingen

Het doel van dit kwalitatief verkennende onderzoek is om de meerwaarde van groepsleraren 12+ voor delen van het pro, vso, vmbo en mbo in kaart te brengen. Het onderzoek laat zien dat de inzet van sterk pedagogisch-didactische groepsleraren voor de doelgroep 12+ in het pro, vso, vmbo en mbo zeker van meerwaarde kan zijn. Voor deze leerlingen bieden groepsleraren rust en duidelijkheid. Ook biedt het voor leraren de mogelijkheid om een relatie op te bouwen met hun leerling, wat voor sommige leerlingen belangrijk is om tot leren te komen. Wel is er discussie over de grenzen aan de inzet van groepsleraren, met name in het vso, vmbo en mbo. Voor welke delen van het onderwijs in deze sectoren kan een groepsleraar wel of niet worden ingezet? Daarbij speelt vooral de afweging tussen het belang van vakinhoud en vakdidactiek versus het belang van een sterk pedagogische, vaste leraar. Meer en verdiepend onderzoek, onder een grotere doelgroep, is nodig om hierover beter onderbouwde keuzes te maken. Voor specifiek het vso geldt dat er in verder onderzoek meer recht moet worden gedaan aan de verschillen tussen clusters en uitstroomprofielen.

Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek komen we tot een drietal aanbevelingen:

Zorg voor een duidelijke definitie van de term groepsleraar en afbakening van de inzet

Uit dit onderzoek komt naar voren dat er verwarring bestaat over de definitie van een groepsleraar. Wanneer spreken we wel en niet over een groepsleraar? De meerwaarde van groepsleraren voor bepaalde groepen leerlingen is dat ze een substantieel deel van de dag dezelfde leraar voor zich hebben. Maar de vraag is: wat is een substantieel deel van de dag? Spreken we bijvoorbeeld ook over een groepsleraar als hij of zij meerdere vakken geeft aan meer dan één klas? Of als een leraar aan dezelfde klas veel vakken geeft, maar niet allemaal?

Naast discussie over de definitie, is er ook discussie over de grenzen aan de inzet van groepsleraren. Wanneer is het wel of niet wenselijk om groepsleraren in te zetten? En vooral: in welke sectoren, en voor welke groepen leerlingen? Daarbij speelt vooral de discussie over het belang van vakinhoud en vakdidactiek versus het belang van een sterk pedagogische, vaste leerkracht die rust en structuur kan bieden. Daar waar de vakinhoud belangrijker is, ligt een keuze voor vakleraren in plaats van groepsleraren wellicht meer voor de hand. De vraag is: wanneer is voor leerlingen een leraar die sterk is in vakinhoud belangrijker dan een vast gezicht? Hierover is discussie, zo blijkt uit ons onderzoek.

Onze aanbeveling is om, samen met het veld, te komen tot een duidelijke definitie en afbakening van de inzet van groepsleraren. Uit ons onderzoek blijkt dat deze discussie in ieder geval voor de sectoren vso en vmbo gevoerd moet worden. In het pro lijkt de inzet van groepsleraren niet ter discussie te staan. Voor het mbo geldt dat er überhaupt meer gesprekken gevoerd moeten worden over de potentiële meerwaarde en inzet van groepsleraren.

Geef duidelijkheid over de opleidingsroutes van groepsleraren

Uit ons onderzoek komt naar voren dat daar waar met groepsleraren wordt gewerkt, ze vaak kennis van en ervaring met de doelgroep missen. Dan gaat het bijvoorbeeld om kennis over en ervaring met leerlingen met een ondersteuningsbehoefte, maar ook, in het geval van pabo-opgeleide groepsleraren, om ervaring met de doelgroep van pubers. Deze ontbrekende kennis en vaardigheden worden, naast praktijkervaring, vaak bijgeschoold met opscholingstrajecten zoals de master SEN, het opscholingstraject vmbo onderbouw basis-kader of een PDG-traject. De ervaringen met deze trajecten zijn over het algemeen positief, maar er is wel discussie over de vraag of de opscholingstrajecten de juiste plek zijn om deze vaardigheden bij te brengen. Sommige geïnterviewden zijn van mening dat lerarenopleidingen daar zelf ook een rol in moeten pakken, bijvoorbeeld door meer aandacht te besteden aan kennis over gedragsproblematiek of mogelijkheden tot stages in andere sectoren. Kortom, er is veel discussie over wie verantwoordelijk is voor het opleiden van leraren tot groepsleraren voor delen van het pro, vso, vmbo en mbo. Daarover zal, met het veld, het gesprek moeten worden gevoerd. Om de opleidingsroutes van groepsleraren te verduidelijken is ook een duidelijke definitie en afbakening van de inzet nodig. Die bepalen namelijk de opleidingsbehoefte van groepsleraren.

Bijlagen

B

Bijlage 1 – Bronnen

- Boon, W. (2023). *Talentvol coachen bij niveau 1 en 2*. MBO Landstede.
- HAN (z.d.). *Studiewijzer van het opscholingstraject groepsleerkracht voor de onderbouw van de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerwegen 2022/2023*. HAN University of Applied Sciences.
- Jansma, M. (2020). *Leraren over het bevoegdhedenstelsel. Onderzoek onder leraren in het po, so, vo en mbo over bevoegdheden*. Utrecht: AOb, CNV Onderwijs, FvOv, FNV en Platform VVVO.
- Jansma, M. (2021). *Bevoegdheden en het opleiden van leraren: Uitgangspunten en oplossingsrichtingen voor po, so, vo en mbo*. Utrecht: AOb, CNV Onderwijs, FvOv, SPV, Lerarencollectief, & BVMBO
- Lesterhuis, M. (2010). *De docent competent. De opvattingen van docenten die lesgeven aan mbo-niveau 1 en 2. Masterscriptie*. Universiteit Utrecht.
- Lubberman, J., Medendorp, L., Rutten, M., Woertman, E., Dekker, B., Balikci, S., & Cörvers, F. (2020). *Naar een stelsel met toekomst: Bouwstenen voor een toekomstbestendig bevoegdhedenstelsel voortgezet onderwijs Amsterdam: RegioPlan/ECBO/ROA*.
- Lukassen, K. (2019). *Handreiking voor docenten en onderwijsteams die onderwijs verzorgen aan jongeren en (jong)volwassenen in een kwetsbare positie (in entree)*. MBO Raad.
- MBO Raad (2015). *Het Kwalificatiedossier van de docent mbo*. MBO Raad.
- MBO Raad (2022). *Servicedocument Benoembaar, bekwaam en bevoegd in het mbo*. MBO Raad, afdeling Werkgeverszaken, Bedrijfsvoering en Bekostiging.
- Platform Samen Opleiden & Professionaliseren (MBO Raad) en BVMBO (2019). *Beroepsbeeld mbo-docent. Ontwikkeling van starter tot expert. Handvat voor professionele ontwikkeling*.
- Wartenbergh-Cras, F. & Bendig-Jacobs, J. (2015). *Wel bekwaam, (nog) niet bevoegd. Onderzoek naar pabo-gediplomeerden in het vmbo*. ResearchNed Nijmegen.
- Wartenbergh-Cras, F., Bendig-Jacobs, J., Kurver, B., Van Essen, M. & Braam, C. (2018). *Kennis en vaardigheden voor goed gegeven lessen in het vmbo. Analyse van wensen en ervaringen*. ResearchNed Nijmegen.
- Zijderveld, J. & Korterink, I. (2023). *'Het docentschap in de doorlopende leerroute vmbo-mbo; een vak apart!'* Landstede Groep, Start.route en Practoraat Docentenprofessionalisering.

Bijlage 2 – Overzicht respondenten

Tabel B2.1 Respondenten interviews (n=32)

	Sector	Aantal respondenten
Leraren	vmbo	3
	vso	3
	pro	2
	mbo	5
Schoolleiders/directeuren	vmbo	4
	vso	2
	pro	3
	mbo	1
Lerarenopleidingen (lerarenopleiders)		7
MBO Raad	mbo	2

Tabel B2.2 Respondenten groepsgesprekken (n=11)

Groepsgesprek	Sector	Aantal respondenten
1	vmbo	2
2	vso	5
3	pro	2
4	mbo	2

Tabel B2.3 Respondenten werksessie (n=4)

Stakeholders	Aantal respondenten
Lerarenopleiding/opscholingstrajecten (lerarenopleiders)	3
Universitair hoogleraar	1

Bijlage 3 – Interviewleidraden

B3.1 Interviewleidraad schooldirecteuren

Kennis en vaardigheden

- Welke kennis en vaardigheden zijn essentieel om goed les te kunnen geven aan 12-plussers?
 - a. Welke pedagogisch-didactische, vakinhoudelijke en doelgroepspecifieke kennis en vaardigheden zijn nodig voor groepsleraren?
 - a. Hoe verschilt dit ten opzichte van de vakleraren?

Beroepsbeeld en rolafbakening

- Waar kan de groepsleraar wel worden ingezet, waar niet, en onder welke voorwaarden?
 - a. Voor welke onderdelen van het onderwijs kan de groepsleraar wel en specifiek niet worden ingezet en waarom?
 - b. Welke rollen en taken kunnen groepsleraren wel en specifiek niet hebben en waarom?
 - c. Met welk doel worden groepsleraren ingezet?
 - d. Hoe verhoudt de inzet van de groepsleraar zich tot de inzet van vakdocenten?
 - e. Hoe verhoudt de inzet van de groepsleraar zich tot de inzet van beroepsgerichte leraren?
 - f. Heeft de inzet van de groepsleraar invloed op de huidige bekwaamheidseisen? Moet hier iets aan veranderen?

Opleiding en loopbaan

- Wat is de (opleidings)achtergrond van groepsleraren? Welke route(s) hebben zij doorlopen?
- Was hun opleiding toereikend en zo nee, wat mist u?
- In hoeverre kunnen andere professionals met bijvoorbeeld een achtergrond in omgangskunde, pedagogiek en psychologie worden opgeleid tot een geschikte groepsleraar?
 - a. Welke extra kennis en vaardigheden moeten deze professionals in dat geval verwerven?
- Wat zijn de ervaringen met het opscholingstraject 'Groepsleerkracht onderbouw vmbo basis/kader'? (Alleen voor vmbo-scholen)
 - a. Waar zijn jullie tevreden en minder tevreden over?
 - b. Wat mist nog in dit traject als het gaat om benodigde competenties?
 - c. Waar zit overlap tussen dit traject en de opleidingsachtergronden van deelnemers (o.a. omgangskunde, pedagogiek, psychologie)?
- Welke carrière- en loopbaanperspectieven hebben groepsleraren 12+?
 - a. In hoeverre heeft dit een effect op de carrière- en loopbaanperspectieven van andere leraren?

Ervaringen in de praktijk

- Waarom kiezen groepsleraren om les te geven in deze functie in het vso, pro, vmbo en mbo?
- Wat is de ervaring met de inzet van groepsleraren voor jullie doelgroep?
 - a. Wat gaat goed en wat gaat minder goed?

Gevolgen van de inzet van groepsleraren

- Wat zijn de effecten van het inzetten van groepsleraren op de onderwijskwaliteit? Wat is hun meerwaarde?
- Wat zijn de gevolgen van een functie als groepsleraar voor de inzet van andere docenten en de formatie?
- Wat betekent de inzet van groepsleraren 12+ voor de inductie en verdere professionalisering van de docenten?
- Wat zijn de mogelijke effecten van een functie als groepsleraar op het HR-beleid van scholen?
- Kan de inzet van groepsleraren een rol spelen in de landelijke aanpak lerarentekort? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?

B3.2 Interviewleidraad leraren

Kennis en vaardigheden

- Welke kennis en vaardigheden zijn essentieel om goed les te kunnen geven aan studenten uit mbo-1 en -2?
 - a. Welke pedagogisch-didactische, vakinhoudelijke en doelgroepspecifieke kennis en vaardigheden zijn nodig voor pabo-afgestudeerden?
 - b. Hoe verschilt dit ten opzichte van de reguliere leraren?

Beroepsbeeld en rolafbakening

- Waar kunnen pabo-afgestudeerden wel worden ingezet, waar niet, en onder welke voorwaarden?
 - a. Voor welke onderdelen van het onderwijs?
 - b. Voor welke rollen en taken binnen de school?
 - c. Hoe verhoudt de rol van een pabo-afgestudeerde zich tot die van de overige docenten?
 - d. Heeft de inzet van de pabo-afgestudeerden invloed op de huidige bekwaamheidseisen? Moet hier iets aan veranderen?

Opleiding en loopbaan

- Waarom heb je ervoor gekozen om docent te worden in het mbo?
- Wat is jouw (opleidings)achtergrond? Welke route heb je doorlopen? (Vraag naar opscholingstraject indien pabo)
- Welke extra kennis en vaardigheden had je nodig om ingezet te kunnen worden in het mbo? (alleen voor pabo-afgestudeerden zelf)
- Wat heb je in je opleiding gemist (alleen voor pabo-afgestudeerden zelf)?
- Wat is volgens jou essentieel om als pabo-afgestudeerde te kunnen werken met mbo-studenten?
- Hoe zie je het carrière- en loopbaanperspectief van pabo-afgestudeerden in het mbo?

Ervaringen in de praktijk

- Heb je ervaring met pabo-afgestudeerden die breed worden ingezet in het mbo?
- (Bij 'ja'): Hoe ervaar je de rol van deze docenten in de praktijk?
 - a. Wat gaat goed en wat gaat minder goed?

Gevolgen van de inzet van pabo-afgestudeerden naast of in plaats van vakleraren

- Welk effect hebben pabo-afgestudeerden op de onderwijskwaliteit? Wat is hun meerwaarde?
- In hoeverre is er vanuit HR/opleidingsbeleid specifieke aandacht voor pabo-afgestudeerden in het mbo?

B3.3 Interviewleidraad betrokkenen lerarenopleidingen

Kennis en vaardigheden

- Welke kennis en vaardigheden zijn essentieel om goed les te kunnen geven aan studenten uit mbo-1 en -2?
 - a. Welke pedagogisch-didactische, vakinhoudelijke en doelgroepspecifieke kennis en vaardigheden zijn nodig voor pabo-afgestudeerden?
 - b. Hoe verschilt dit ten opzichte van de reguliere docenten?

Beroepsbeeld en rolafbakening

- Hoe kijk je aan tegen pabo-afgestudeerden in het mbo (1 en 2)? Wat is hun meerwaarde in mbo-1 en -2?
- Waar kunnen pabo-afgestudeerden wel worden ingezet, waar niet, en onder welke voorwaarden?
 - a. Voor welke onderdelen van het onderwijs?
 - b. Welke rollen en taken kunnen pabo-afgestudeerden wel en specifiek niet hebben en waarom?
 - c. Op welke manier kunnen ze breed inzetbaar zijn, als vorm van groepsleerkracht?
 - d. Met welk doel zouden pabo-afgestudeerden het beste kunnen worden ingezet?

- e. Hoe verhoudt de inzet van de pabo-afgestudeerden zich tot de inzet van overige docenten?
- f. Heeft de inzet van de pabo-afgestudeerden invloed op de huidige bekwaamheidseisen? Moet hier iets aan veranderen?

Opleiding en loopbaan

- Welke (opleidings)achtergrond hebben leraren die bij jullie instromen op de opleiding/het traject? Welke route hebben zij doorlopen?
- In hoeverre kunnen andere professionals met bijvoorbeeld een achtergrond in omgangskunde, pedagogiek en psychologie worden opgeleid tot een geschikte groepsleraar?
 - a. Welke extra kennis en vaardigheden moeten zij verwerven?

Gevolgen van de inzet van pabo-afgestudeerden

- Wat zijn de effecten van pabo-afgestudeerden op de onderwijskwaliteit? Wat is hun meerwaarde? In hoeverre verschilt dit nog per sector?
- Kan de inzet van pabo-afgestudeerden een rol spelen in de landelijke aanpak lerarentekort? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?

B3.4 Discussiepunten groepsgesprekken

Reflectie

- Hoe kijken jullie naar de voorlopige onderzoeksresultaten?
- Wat is herkenbaar en wat niet?

Inzet groepsleraar

- Welke carrièreperspectieven hebben groepsleraren/breed inzetbare pabo'ers (mbo)?
- Wat betekent de inzet van groepsleraren/breed inzetbare pabo'ers (mbo) voor de inductie en professionalisering van docenten?
- Wat zijn de mogelijke effecten van een functie als groepsleraar/breed inzetbare pabo'ers (mbo) op de inzet en taken van andere docenten en de formatie?
- Wat zijn de mogelijke effecten van een functie als groepsleraar op HR-beleid?

Opleiding

- Op wat voor manier zouden kennis en vaardigheden die nu gemist worden bij startende groepsleraren kunnen worden aangeleerd?
 - Aparte opleiding voor groepsleraar
 - Inbedden in de pabo
 - Via opscholingstrajecten
 - In de praktijk leren

B3.5 Discussiepunten werksessie

Meerwaarde groepsleraar

- Wat is de meerwaarde van een groepsleraar t.o.v. een vakleraar of beroepsgerichte leraar?
- Voor welke doelgroepen kan een groepsleraar van meerwaarde zijn?
- Voor welke onderdelen van het onderwijs kan een groepsleraar van meerwaarde zijn?

Kennis en vaardigheden

- Welke kennis en vaardigheden zijn belangrijk om te hebben als groepsleraar voor deze specifieke doelgroepen?
- Welke kennis en vaardigheden worden nu nog gemist bij groepsleraren met een pabo-achtergrond?
- In hoeverre zijn ook professionals met een andere achtergrond, zoals pedagogiek, psychologie of omgangskunde, geschikt om te worden ingezet als groepsleraar?

Opleiding

- Op wat voor manier zouden kennis en vaardigheden die nu gemist worden bij startende groepsleraren kunnen worden aangeleerd?
 - Aparte opleiding voor groepsleraar
 - Inbedden in de pabo
 - Via opscholingstrajecten
 - In de praktijk leren

Regioplan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl